

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra / ústav: Ústav pro archeologii

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Archeologie pravěku a středověku (AP)

Josef Kubát

2021

Příspěvek k poznání každodenního života domácnosti na Novém Městě pražském.

Studna a jímka z Václavského náměstí čp. 837/II.

Vedoucí práce:

Mgr. Petr Starec

Konzultanti:

prof. PhDr. Jan Klápště, CSc.

Mgr. Adéla Pokorná, PhD.

Prohlášení autora

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla předložena jako splnění studijní povinnosti v rámci jiného studia nebo předložena k obhajobě v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu (s výjimkou případů upravených mezinárodními smlouvami týkajícími se studijních programů typu joint degree či double degree).

.....

Josef Kubát

Anotace

Práce přinese prezentaci, celkové zhodnocení a srovnání všech dat získaných exkavací studny a jímky odhalených výzkumem na Václavském náměstí čp. 837/II. Vznikne metodický rámec zpracování všech objektů na zkoumané ploše parcely. Pro systematické zpracování dat různé povahy bude podrobena kritickému rozboru nálezová zpráva vypracovaná PhDr. Václavem Humlem, CSc. Proběhne korelace jeho dokumentace, aby bylo možné srovnat výsledky s jinými výzkumy. Systematickým zpracováním nálezové zprávy Václava Humla tato práce vytvoří podklad pro teoretický rámec problematiky zpracování odpadu a v této souvislosti zasadí práci do širšího kontextu poznání - lokální problematiku zpracování dat z jímek a studen uvede do souvislostí pražské archeologie. V neposlední řadě poukáže na výhody interdisciplinární spolupráce rozbořením pylové analýzy RNDr. Vlasty Jankovské, CSc.

Klíčová slova: Praha, Václavské náměstí, jímka, studna, keramika, archeologie každodennosti, pylové analýzy.

Annotation

This work presents and summarizes results of comparison of well and cesspit excavated by research of house čp. 837/II. Methodical framework will be created for elaboration of other objects on the plot. Site report written by PhDr. Václav Huml, CSc. will be undergo review thanks to systematic elaboration of data of different origin. Corelation of his documentation and report will allow comparison with results of others researches. Review of the site report will be background for creation of theoretical framework of waste strategies problematics. With this review will be work set in broad context of knowledge of this problematics and local Prague problematics of elaborating data from objects form by waste strategies processes (primarily wells and cesspits). Last but not least there will be demonstrated benefits of interdisciplinary cooperation thanks to review of pollen analyses made by RNDr. Vlasty Jankovské, CSc.

Key words: Prague, Wenceslas Square, cesspit, well, ceramics, archeology of everydayness, pollen analysis.

Obsah

Prohlášení autora	1
Anotace.....	2
Annotation	2
Obsah.....	3
I. Úvod.....	5
1. Formulace badatelského tématu	6
II. Lokalita.....	7
1. Přírodní podmínky.....	7
2. Výzkumy v okolí.....	8
3. K historii domu a parcely do roku 1628	9
III. Archeologický výzkum.....	11
1. Okolnosti a metody výzkumu	11
2. Popis terénní situace	11
2.1. Plocha A (východní část parcely)	12
2.2. Plocha B (střední část parcely)	13
2.3. Plocha C (západní část parcely)	16
3. Rozbor terénní situace	18
3.1. K superpozici studny a odpadní jámy.....	19
3.2. K otázce vztahu nálezového fondu a výplní	22
IV. Rozbor artefaktů a ekofaktů.....	25
1. Keramika.....	25
1.1. K charakteristice keramiky 2. poloviny 14. až 1. třetiny 17. století.....	27
1.2. K morfologii keramiky pozdního středověku a raného novověku.....	33
1.3. Deskriptivní systém	41
1.4. Shrnutí keramického souboru studny a odpadní jámy	43
2. Sklo	46

2.1.	K původnímu rozdělení nálezů skla	47
3.	Pylové vzorky	48
4.	Osteologický materiál	51
5.	Předměty kovové, dřevěné a kožené	52
V.	Kritika a interpretace pramenů	54
1.	Keramika	54
2.	Pylové analýzy	56
2.1.	Ke konkrétním zjištěním	57
2.2.	Pylové spektrum v kontextu nových zjištění	60
3.	Osteologická analýza	61
VI.	Odpad jako pramen poznání	63
1.	Domácnost a nakládání s odpadem	63
2.	Interdisciplinární výzkum „ <i>tehdy a dnes</i> “	64
2.1.	Archeobotanika – diskuse nad kulturně-antropologickými souvislostmi	66
VII.	Závěr	69
VIII.	Prameny a literatura	73
IX.	Přílohy	79
1.	Seznam příloh	79

I. Úvod

“Reality is not a function of the event as event, but of the relationship of that event to past, and future, events.”

— Robert Penn Warren, *All the King's Men*

Kontextuální analýza je nepostradatelným nástrojem mnoha vědních oborů. Hledání vtažů mezi zkoumanými jevy a objekty, přítomností a minulostí, je tak něco, co tyto obory spojuje. Na začátku stála ambice zpracovat právě interdisciplinární výzkum. Od původního plánu s přesahem do humanitních věd jako etnologie, která je mým druhým studijním oborem, nebo historie, sociologie, ekonomie apod., jsem ustoupil hned poté, co jsem se zběžně seznámil s charakterem výzkumu. Bylo zřejmé, že první kroky při jeho zpracování povedou na hranice archeologie, ale představa rozboru odpadního materiálu, na jehož konci proběhne jeho identifikace s konkrétními lidmi, zůstane úkolem až pro zpracování parcely jako celku.

Rozbor dvou konkrétních archeologických objektů v superpozici využije jejich domnělou časovou následnost a za použití nejnovějších publikací zpřesní časové povědomí o jejich vzniku a zániku. Toho bude docíleno rozбором jejich hmotného nálezového fondu a terénní dokumentace a bude tak vytvořen systém pro vyhodnocování nálezů všech objektů na parcele č. 578 (dům čp. 837/II).

Po seznámení s okolnostmi výzkumu parcely č. 578 bývalého obchodního domu Darex se badatel ocitá v přílivu pramenů přírodovědné povahy. Je zde tedy zřejmá nutnost uvést výzkum do kontextu archeo-botanické spolupráce a vůbec do kontextu přírodních věd jako takových, včetně jejich kulturně antropologické výpovědní hodnoty. Konkrétním cílem je porovnání botanických dat ze studny 1, seznámení se s metodikou pylové analýzy a celkově s kontextem environmentálních analýz středověkých měst, aby bylo možné provést vlastní interpretaci výsledků pylové analýzy z této studny. V rámci toho rozdělím data z pylové analýzy jako celku a připravím podklad pro další práci s objekty na parcele.

Při rozboru podobných nálezových souborů je nutné čtenáře zorientovat v základních otázkách využití dat přírodovědné povahy. Následně je pak možné představit rozbor archeologického materiálu a písemných pramenů. Bez pochopení třeba jen jedné části dat

uniká interpretačním možnostem více než jejich poměrná část. Tato práce má být důkazem vzájemné vztahové závislosti všech dat jako celku při jejich interpretaci.

Základní teze práce budou stavěny na rozboru nálezové zprávy V. Humla a samozřejmě jeho terénní dokumentace. Podstoupím je však konstruktivní kritice a srovnám je s dnešním stavem výzkumu keramiky v kontextu odpadních objektů. Proto bude třeba proniknout do celého systému dokumentace, jelikož se na ní kromě V. Humla podílelo i mnoho badatelů a dalších pracovníků například: Vlasta Jankovská s pylovou analýzou, Hedvika Sedláčková s analýzou skla, Josef Beneš s osteologickým rozbohem nebo také dokumentátorka Linda Pilzová. Zevrubná kritika celé nálezové zprávy je nutná proto, abych mohl pochopit dosud nerozebíraný kontext všech nálezů v souvislosti s dokumentací, materiálními a přírodovědnými rozbory a analýzami přiložených k nálezové zprávě. Pro rozklíčování celého systému dokumentace v průběhu práce přistoupím k modelačním metodám.

1. Formulace badatelského tématu

Práce stojí na třech pilířích:

- A. rozbor nálezové zprávy V. Humla, dokumentů a dokumentace s ní spojených, který vytvoří teoretický rámec pro další práci s prameny vázaných na výzkum parcely č. 578.
- B. rozbor nálezového fondu studny 1 a objektu 1, který vytvoří analytický rámec pro práci s materiálem z dalších objektů parcely č. 578.
- C. rozbor pylové analýzy V. Jankovské, který má přinést odpovědi na otázky: jaký typ informací pylová analýza může přinést, jak může dále prohloubit archeologické poznání, a jaké jsou naopak její limity.

II. Lokalita

1. Přírodní podmínky

Parcela č. 578 „bývalého obchodního domu Darex čp. 837/II“ (dále jen Darex nebo OD Darex; obr. 1) se nacházela na historickém území Nového Města pražského (obr. 2), které bylo již v raném středověku součástí pražské sídelní aglomerace. Celá plocha dnešního Václavského náměstí byla po roce 1348 zahrnuta do obvodu Nového Města.

Reliéf Nového Města není příliš členitý (*Havrda 2018, 33*). Střední a dolní část Václavského náměstí leží na tzv. Maninské terase, jejíž vznik spadá do poslední doby ledové (würmského glaciálu), kdy se zde usadily štěrkopískové náplavy tehdejšího toku Vltavy. Mírně se svažuje od východu (přehledně např. *Kovanda et al. 2001*).

Dnešní hydrogeologické podmínky Václavského náměstí a okolí neodpovídají stavu ve středověku a raném novověku, kdy ještě před výstavbou novoměstského opevnění byla novoměstská aglomerace bohatě napájena zvodněmi vyšších teras. Založení města muselo ale počítat s komplikovaným vodním režimem, který byl negativně ovlivněn průchodem vodotečí městskými hradbami a stavebními aktivitami (*Kašpar 2018, 201*).

Založení Nového Města pražského nepochybně vedlo k rychlé změně přírodního prostředí, avšak je při tom nutné si uvědomit, že v té době měla daná krajina jen máloco společného s divokou přírodou. Již před 14. stoletím byl prostor za hradbami Starého Města kompletně odlesněn a udržoval si spíše venkovský charakter (*Pokorná 2017, 274*).

Názvy dnešních ulic pražského Nového Města V Tůních, Na Rybníčku, Na Louži, Pod Pramenem připomínají původní využití krajiny před založením Nového Města (*Starec 2005, 40; Pokorná 2017, 274*).¹ Krajina byla zřejmě tvořena venkovskými dvorci, v jejichž blízkosti se nalézala mozaika polí a luk protkanými potůčky a cestami, které plynule směrem k aglomeraci přecházely v prostředí spíše rumištního charakteru. Zahrádky, malá políčka a nepochybně i velké skládky odpadu za hradbami tak roku 1348 zmizely v prachu jednoho velkého staveniště městských domů, dílen a zahrad (*Pokorná 2017, 274*). Z rozboru pylových spekter pražské aglomerace (*Kozáková et al. 2009*) vidíme znatelný pokles diverzity biotopů. Ve starších obdobích bylo i v rámci aglomerace více různých typů vegetace někdy až

¹ Opatrně musíme pracovat s názvy obsahující „*strouha*“. Takový název mohl popisovat přirozený stav krajiny před zásahem člověka, ale také mohl odkazovat na její úpravu člověkem. Mohl souviset jak s vodním režimem města v oblasti nakládání s dešťovou vodou, tak s odpadní vodou (*Starec 2005, 40*). V neposlední řadě odkazoval na možnost využití strouhy v obranném systému města.

polopřirozeného charakteru, až později vlivem a s vyšší intenzitou antropogenní eutrofizace se vegetace homogenizuje a zůstává převážně městská ruderalní vegetace.

Tento předpoklad potvrdil i archeologický záchranný výzkum pod vedením Petra Starce roku 2008 v dolní části Václavského náměstí. Odhalil souvislou vrstvu (šedou jílovou plochu), která navazovala na podloží v celé ploše náměstí a pravděpodobně byla pozůstatkem rozbahněného povrchu ještě před lokací Nového Města. Následně byl celý prostor zřejmě zarovnán snad i za pomoci skládek odpadů, které tam (více koncentrované) ležely z dřívějších dob, a celá úprava terénu byla zakončena posypem říčních oblázků (*Pokorná 2017, 276*). V rozboru pylových analýz studen z parcely Darex ale sledujeme i po této události výskyt pylu lučních rostlin. Lokální výskyt mohl být ovlivněn různými faktory lidské činnosti – záměrnou i nezáměrnou (viz kapitoly IV.3, V.2 a VI.2).

I po založení Nového Města jeho prostorem prokazatelně dle archeologických pramenů vedla jedna z vodotečí (při křižovatce ulic Na Příkopě a Nekázanky a dále ve staroměstském prostoru). Nicméně při současné znalosti georeliéfu je přesná rekonstrukce vodotečí v prostoru Nového Města jen spekulací, kterou bude třeba ověřit dalšími výzkumy. K lepší představě o hydrologické situaci té části náměstí, kde je Darex, může pomoc archeologické zjištění Ladislava Hrdličky o trase terénní deprese ve směru od Železné ulice k Maislově ulici (*Starec 2005, 41-42*).

2. Výzkumy v okolí

Po V. Humlovi se systematicky Václavskému náměstí dále věnuje vedoucí této práce P. Starec, kterému děkuji za konzultace a poskytnutí materiálů (v tisku) na jejichž podkladě jsem mohl vypracovat i tuto kapitolu. Systematický výzkum započal především s výstavbou metra, nicméně nejstarším zaznamenaným a dnes nezvěstným nálezem z Václavského náměstí je „zlomek velké hrubé nádoby nezdobené“, který našel Kalina z Jäthensteinu v základech domu **čp. 800/II** v horní části Václavského náměstí v hloubce 2,5 m (*Sklenář 1992, 187; položka 598/2 s lit.*).

V rámci komplexu raně středověkého pohřebiště, které možná sahalo i do prostoru dnešního Václavského náměstí byly v zadním traktu domu **čp. 707/II** (*Tryml 2004, 382*) ve Vodičkově ulici prozkoumány čtyři hroby. Pět stříbrných záušnic nevelkých rozměrů nalezených ve třech hrobech, společně s blízkou polohou k takřka sousednímu čp. **784/II** na Václavském náměstí (*Huml – Starec 1994, 454-463*), pomohly hroby datovat do druhé poloviny 10. století. Osamocený hrobový nález byl také odkryt v horní části Václavského náměstí v **čp. 806/II** v roce 1996 (*Starec 1998, 284*).

V letech 1997-1999 byl prováděn záchranný výzkum v objektu **čp. 1282/II** v severní frontě domů v horní části Václavského náměstí. V úzkém dvorku domu bylo zjištěno několik úrovní dláždění, odpadní jámy a studna s obložením z lomových opukových kamenů (*Starec 2000*, 384–385). Soubory z výplní vydaly hmotnou kulturu středověké novoměstské domácnosti a byly doplněny o výsledky přírodovědných analýz. Nálezový horizont je pravděpodobně uzavřen zkázou domu na sklonku třicetileté války. V roce 1995 byla provedena sondáž na parcele domu **čp. 823/II** před výstavbou podzemních garáží (*Bureš 2000*, 384).

V severní frontě domů ve střední a dolní části Václavského náměstí byly při stavebních pracích ve sklepech provedeny výzkumy několika studní a jímek: v **čp. 831/II** v roce 1967 (*Huml 1969*, 117) a v **čp. 835/II** v letech 1980-1981 (*Huml 1984*, 99).

Na vlastní ploše Václavského náměstí začal soustavný archeologický výzkum poměrně pozdě spolu s budováním **podchodu** uprostřed náměstí v letech 1967-1968 (*Huml 1975*, 223–230; *týž 1979*). Další záchranné archeologické akce byly realizovány v souvislosti s výstavbou a v dnešní době revitalizací inženýrských sítí na ploše náměstí: výstavba **STL plynovodu** (*Huml 1977*), v horní části náměstí *Šírová 1977*, blíže k současnosti např. **před čp. 837/II** v roce 1996 (*Starec 1998*, 284 - 285) a **před čp. 816/II** v letech 1997-1998 (*Starec 1999*).

V prvním dvacetiletí 21. století bylo na Václavském náměstí uskutečněno několik navzájem na sebe navazujících stavebních akcí. Většina těchto záchranných akcí probíhala formou archeologického plošného odkryvu v malých sondách a jsou předmětem dalšího zpracování.²

3. K historii domu a parcely do roku 1628

Stavebně historický průzkum shrnuly v pasportizaci objektu Miroslava Baštová a Olga Novosadová (*Baštová – Novosadová 1993*). Ač přináší i práci se středověkými archivními prameny, věnují se především moderním a novověkým stavebně historickým úpravám.

Typická gotická, hluboká a úzká stavební parcela č. 578 vznikla po založení Nového Města **8. března 1348**. Tímto dnem totiž začala nová etapa této lokality a parcely č. 578 dříve využívané jako zahrady Konráda Hauera (*Ruth 1996*, 1096-1097).

Po obou stranách dnešního Václavského náměstí byly v první etapě výstavby Nového Města postaveny domy řemeslníků, zvláště těch, kteří svojí činností zatěžovali chod města. K roku **1378** se váže záznam toho, že Bartoň kupuje od Zikmunda Hulera jedno a od

²Za upřesnění děkuji Petru Starcovi.

Františka a Jakuba děti staroměstského sládky a měšťana Konráda Hauera druhé městiště. Roku **1387** je popsán na tomto místě "*magna domus*"³ a v jižní části menší dům soukeníka Jaxe a jeho manželky Anny (*Baštová – Novosadová 1993, 1*).

Roku **1386** získává větší dům s pivovarem Prokop Galman. Anna následně ovdoví a vezme si Prokopa Galmana a do manželství přinese jako věno "*menší dům*". Roku **1398** byl v jedné zprávě Prokop Galman uváděn jako hofrychtěř⁴ a jeho dům na parcele č. 578 nazýván „*hofrychtěřovým*“ (*Ruth 1996, 1097*). V době před vznikem této zprávy tedy již zřejmě proběhlo právní i stavební spojení většího a menšího domu a obou parcel do jedné společné, jelikož se napříště již nikdy nevyskytl záznam, který by tyto dva stavební objekty odlišoval (*Tomek 1870, 184*).

Roku **1419** na základě husitských konfiskací získali od Jana hofrychtěře⁵ tento dům novoměstští husité. Roku **1433** dům koupil husitský vůdce⁶ Jan Roháč z Dubé za **60 kop míšeňských grošů**. Po vítězství panské jednoty byl Roháčovi majetek zabaven a vrácen staronovému majiteli Janovi. Roku **1437** se po Roháčově popravě jeho sestry Zdena a Barbora soudily o dům s Janem, který však někdy v této době zemřel. Roku **1458** soud pro dosud žijící Zdenu skončil neúspěšně, ale od Doroty hofrychtěřové a nového majitele zemana Ludvíka z Luníkovíc z milosti dostala **3 kopy grošů** (*Baštová – Novosadová 1993, 2*).

Roku **1474** prodal Ludvík dům za **240 kop grošů**. Roku **1502** se stal novým majitelem domu Jan Vladyka z Kutné Hory. Stál ho **300 kop míšeňských** (*Tomek 1891, 176*).⁷

Roku **1612** byl znovu prodán dům, který se podle svých tehdejších majitelů nazýval "*U Tunských*". Kateřina Tunská z Kaprštejna a Eva Vildová z Landštejna ho prodaly Matyáši Borboniovi, zemskému lékaři císaře Rudolfa II. (1576-1610) a posléze Matyáše Habsburského (1611-1619). Borbonius dům zhodnotil renesanční přestavbou patrnou ještě na plánech z roku 1831 (*Ruth 1996, 1097*).

Roku **1620** byl dům vydrancován císařskými vojsky a po odsouzení Borbonia za protihabsburské povstání vykraden českými dvorskými úředníky. Čeští dvorští úředníci odvezli nábytek na třech vozech a dům předali do užívání Johanu Chrysostomu Šreplemu ze Šreplsberku. Roku **1628** z nařízení Ferdinanda II. se stal právoplatným majitelem domu Šrepl ze Šreplsberku, přičemž ho stál jen **1/7 odhadní ceny** (*Baštová – Novosadová 1993, 2*).

³ Velký dům.

⁴ Vysoký úředník, soudce.

⁵ Nevíme, zda byl synem Prokopa, nebo zda přebíral jméno po domě, ve kterém žil.

⁶ Genus dominus.

⁷ Vzhledem k aktuální epidemiologické situaci, kdy je badatelná Archivu hl. m. Prahy do odvolání uzavřena, nemohu překlenout jinak následující období a nastínit konkrétnější fakta o hodnotě majetku a jeho držitelích.

III. Archeologický výzkum

1. Okolnosti a metody výzkumu

Archeologický výzkum parcely č. 578 (obr. 1) probíhal roku 1994 od dubna do listopadu. Byl vyvolán investičním záměrem, při němž došlo ke komplexní rekonstrukci celého areálu a výstavbě podzemních garáží. Všechny terénní situace měla čekat nenávratná likvidace (Huml 1995, 17). Výzkum prováděl V. Huml,⁸ archeolog Muzea hlavního města Prahy.

Jednalo se o plošný odkryv po přirozených i mechanických vrstvách terénních partií parcely č. 578. Práce proběhly v jedné časové etapě. Výzkum začal na východní nepodsklepené a nezastavěné části parcely (plocha A). Pokračoval směrem do středu parcely (plocha B), kde se nacházely zastavěné části parcely. Střední část parcely byla poničena staršími stavebními úpravami. Na konci léta roku 1994 proběhlo bourání podsklepeného suterénu hlavní budovy (plocha C), stavební dělníci vyčlenění pro výzkum odstranili mladší zásypy a rozebírali zdi (Huml 1995, 13).

Překvapivě se nakonec během výzkumu ukázalo, že západní část (plocha C), kde stál původní obchodní dům Darex, je podsklepena středověkým základem. Od září 1994 se pak začala odkrývat jihozápadní část parcely (jižní část domu – stále plocha C), kde předtím stála rampa z parcelní suti (Huml 1995, 13).

V rámci bakalářské práce se budu zaměřovat na sondu 2 v tzv. severovýchodním kvadrantu (část A2), kde se odkryla superpozice starší studny (studna 1) a mladší odpadní jámy (objekt 1).

2. Popis terénní situace

V. Huml v nálezové zprávě popisuje umístění sond různým způsobem (kvadrant, strana parcely, část parcely atp.). V jeho zprávě však chybí ucelení tohoto popisu ať již v rámci textu či v obrazové dokumentaci. Pro sjednocení byl tento postup v práci převzat s tím, že byl systematicky přizpůsoben s ohledem na počty objektů v jednotlivých částech. Systém, který byl vypracován v podobě plánu (obr. 1), není nijak v rozporu s textem nálezové zprávy a nemění podstatu rozdělení parcely tak, jak ji naznačil V. Huml, pouze ji systematizuje.

⁸ V. Huml nejprve působil v Muzeu husitského revolučního hnutí v Táboře a od roku 1967 jako první specialista na archeologii středověku v Muzeu hlavního města Prahy. Prováděl záchranné výzkumy při stavbách v historickém centru Prahy (Václavské náměstí), rekonstrukcích kostelů (sv. Klimenta, sv. Haštala) i drobných šlechtických sídel (Chodov a Čimice). Byl autorem výstavy „Rudolfínská lékárna Matyáše Borbonia na Koňském trhu očima archeologa“ (Boháčová – Podliska – Šmolíková 2018, 317).

Ve vyčleněné západní části parcely (plochy C) (dále členěné podle místností/prostor podsklepeného domu) se nachází středověký dům a studna 5. Dále prostřední část parcely (plocha B), která byla poničena již dříve při stavebních úpravách, byla tvořena jižní (B3) a severní (B4) stranou tzv. kryté dvorany a jižní (B2) a severní (B1) částí zastavěné nepodsklepené plochy parcely. Nakonec východní část byla rozdělena na severní (A2) a jižní (A1).

V textu celé bakalářské práce odkazuji na konkrétní keramické či jiné nálezy formou jejich čísla kurzívou a před ním umístění v sáčku v závorce např. (s. 50, *162.375*). Odkazuji na přílohy **obr. 18** „*kresebná dokumentace keramických kusů odpadní jámy*“ a **obr. 19** „*kresebná dokumentace keramických kusů studny*“.

2.1. Plocha A (východní část parcely)

Popis začíná u východní části parcely (plocha A) o rozměrech 20 x 3 m. Plocha A rozdělena na dvě poloviny (A1 a A2) byla nepodsklepená a měla funkci hospodářského zázemí domu. Můžeme u ní sledovat nárůst terénu od 14. do 19. století, přičemž šterkopískové podloží bylo zachyceno na kótě 193,78 m n. m. V hloubce 3 metrů od povrchu nad písky ležela půdní vrstva humusu (obr. 4), zřejmě sloužící před založením Nového Města jako zahrada (viz kapitola II:1.). Nad touto ornici byla hnědá hlinitá vrstva obsahující nálezy ze 14. století. Nadloží tvořily závážkové vrstvy se zlomky keramických nádob s vnitřní glazurou z 16. století. Do této vrstvy byla zapuštěná východní parcelní zeď s konstrukcí kanálku (*Huml 1995, 5*).

2.1.1. Část A1 (jižní část plochy A)

Sonda 1

Sonda 1 (*Huml 1995, 6*) byla prostorově umístěna mezi východní parcelní zdí a zástavbou z roku 1891 (obr. 17). Po odstranění svrchních vrstev sonda odhalila **objekt 2**. Jámu vyplňoval hlinitý jíl prostoupený mezi vrstvičkami písčité hlíny. Zásyp obsahoval keramický materiál z 16. století: nádoby s oboustrannou glazurou jako hrnce, džbány s i bez malování dvěma červenými linkami.

Z nekeramického materiálu byl nalezen neurčitý bronzový zlomek a přelomený bronzový pásek. Taktéž bylo vypreparováno ohniště o průměru 0,6 m.

Mimo objekt 2 byl v sondě 1 odkryt i **objekt 3**. Jámu vyplňoval šedý hlinitý zásyp s kuchyňským keramickým odpadem z konce 15. a počátku 16. století s vnitřní glazurou.

Pravděpodobně v 16. století byla zahrada využívána k hospodářským účelům a do těchto jam byl uložen odpad chronologicky staršího keramického materiálu.

2.1.2. Část A2 (severní část plochy A)⁹

Sonda 2

Sonda 2 (Huml 1995, 5-6) ve své svrchní části pojímala destrukce hospodářských budov (obr. 4). Pod touto destrukcí se odkrylo sídlištní souvrství s keramikou ze 14. až 15. století. Vrstvy ležely na ornici a štěrkopískovém podloží, do nichž pak byla zapuštěna superpozice odpadní jámy se studnou a jímkou (obr. 6).

Objekt 1 o velikosti 2x2 m (obr. 7), jehož funkce byla zřejmě odpadní, proto dále nazývám objekt 1, nebo odpadní jáma (viz rozbor v kapitole III.3). V západní části objektu 1 byla zčásti „in situ“ **studna 1** (obr. 13) ohraničující plochu 1,4x1,4 m. Po celé své hloubce byla ohrazena dřevěnou konstrukcí do sebe zaklenutých trámů o průřezu 0,2x0,2 m a spojená čtyřmi kůly v rozích (obr. 8-9). Na dně ležely čtyři spadlé cihlové dlaždice z nadzemní konstrukce.

Více k popisu a rozboru Části A2 najdete v ostatních kapitolách (III.3. až VII.).

2.2. Plocha B (střední část parcely)

Tato část byla zastavěna, z toho důvodu musela nejdříve proběhnout destrukce kryté dvorany (obr. 3). Odhaleny byly základy z plánů z roku 1835 (obr. 3) neboli dvě domovní křídla na severu a jihu s volným dvorkem mezi nimi. Po odstranění betonové podlahy ze suterénních prostor se podařilo odkrýt kamenné zdi náležející do 18. století. V superpozici s touto strukturou se objevila starší zástavba, kterou nelze rekonstruovat vzhledem k častým zásahům. Tím se splnil předpoklad, že základy na úrovni původního náměstí budou zachyceny i pod suterénem bývalého OD Darex (Huml 1995, 7).

2.2.1. Část B1

Sonda 6

V severní části sondy 6 (Huml 1995, 9) byl odkryt **objekt 11**. Tato jáma měla rozměr 3x3 m a hloubku 1,7 m. Zřejmě sloužila jako smetiště ve štěrkopískovém podloží. Keramický materiál chronologicky spadá do druhé poloviny 14. století a tvořily ho střepy, okraje a dna

⁹ V. Huml ji uvádí jako severovýchodní kvadrant. Tato část je předmětem výzkumu této práce.

režných nádob (džbánů, hrnců, mís a pokliček) s nerovným povrchem. Vznikla tak v první etapě stavby domu a získával se z ní písek.

Sonda 7

Objekt 10 (Huml 1995, 9) byla zděná jímka široká 1,32 m, dlouhá 2,14 m. Výplň byla tvořená dvěma vrstvami ve štěrkopískovém podloží s kusy cihel. Nálezový fond tvořilo sklo a keramika z 16. století, konkrétně např. skleněné úlomky z číší s dovnitř vytlačeným pupkem. V sondě byl též vyzděný komín s očazenými stěnami hluboký 2,65 m a široký 0,65x0,75 m, který sousedil s objektem 10 na jeho východní straně. Jeho výplň byla stavební suť novodobé destrukce.

Objekt 12 (Huml 1995, 9) byla jáma široká 2,2 m a dlouhá 2,6 m vyplněná hlinitým pískem s kameny, valounky a části dřev ve štěrkopískovém podloží. Nálezový fond z 16. století tvořily zlomky těl nádob s vnitřní glazurou a zlomky starší keramiky. Ve východní části objektu byla kamenná zeď z nadzemní konstrukce Darexu. Na jihovýchodní straně byly kameny větších rozměrů.

2.2.2. Část B2

Tato část parcely byla zastavěná, a proto proběhla destrukce nadzemního zdiva. Po odstranění betonové podlahy ze suterénních prostor se podařilo odkrýt kamenné zdi náležející do 18. století.

Sonda 5

Objekt 6 (Huml 1995, 8) byla pravoúhlá jímka široká 2 m, dlouhá 1,3 m vyplněná tmavě šedou hlinitopísčitou zeminou. Keramický materiál měl glazuru.

Sonda 3 (Huml 1995, 7-8 a 11-12)

V sondě 3 byly odkrýty tzv. viktuálie (zásoby potravin). Zřetelné je to např. u **objektu 4**. Jáma o průměr 2,8 m a hloubky 2,4 m byla nahoře vyplněna tmavě hnědým pískem a od hloubky 1,6 m šedohnědou hlínou s jílem. Při dně byly patrné zbytky po dřevěné výztuži.

V hlinitém zásypu byla keramika ze 14. až 15. století. Nalezeny byly džbány, hrnce, částí pánví, kachel s přední vyhřívací stěnou nesoucí blíže neurčený městský znak, kónická nádoba s rozevřeným okrajem a uchem.

Studna 2 měla z kamenů válcový tvar o průměru 2 m. Keramika nesla chronologické znaky 16. století až počátku 17. století – oboustranná glazura. Nálezový fond studny byl velice bohatý na počet nálezů. Konkrétně datovaný typ nádob z počátku 17. století tvořily různé hrnce, džbány, mísy, kachle, kameninové nádoby, technická keramika a v neposlední řadě leštěný chalcedon šedého zbarvení.

Objekt 5 byla kotlovitá jáma o průměru 2 m s hloubkou 1,8 m. Vyplněna byla tmavě šedým hlinitopísčítým zásypem ve štěrkopískovém podloží. Keramický fond tvořily polévané nádoby, hrnky, pokličky, džbány a mísy.

Objekt 7 byla jáma široká 1,7 m, dlouhá 1 m a hluboká 1,8 m. Vyplňoval ji tmavě hnědý hlinitý zásyp o mocnosti 1,9 m ve štěrkopískovém podloží. V hloubce 0,8 - 0,5 m se nacházely zlomky nádob s oboustrannou glazurou i s glazurou pouze na vnitřní straně. Objekt narušila studna 3.

2.2.3. Část B3 (jižní strana)

Objekt 9b byl popsán společně s objektem 9a.

Objekt 14 (*Huml 1995*, 10) byla cihlová jímka o šířce 2,1 m, délce 3,2 m a hloubce 3,6 až 4 m. Její výplň tvořil zásyp cihel a dlaždic, spadlých kamenů, písku, vápna a malty. V nálezovém fondu byly i sekundárně použité gotické cihly "buchty" (tloušťka 7 cm) nebo čtvercové dlaždice. Do roku 1831 zde podle plánů stála studna a zůstalo po ní několik kamenů z koruny obrubně. Výstavba jímky tedy proběhla v 19. století.

2.2.4. Část B4 (severní strana)

Část terénního kontextu parcely byla poškozena stavbou kotelny a betonovými pilíři nesoucími střechu přízemní haly. Tuto část tvořilo zbourané severní křídlo, které bylo mechanicky odstraněno spolu s podlahou a dlažbou pod ní. Znehodnocení terénních souvislostí mladšími stavebními aktivitami (zejména novověkými) však nedovolilo vyvodit žádné další závěry. Zbyly pouze fragmentárně zachovalé pozůstatky staveb z kamenů a cihel, které se nepodařilo datovat (*Huml 1995*, 10-11).

Studna 4 (*Huml 1995*, 11-12) měla válcový tvar z opracovaných opukových kamenů spojovaných maltou. Byla překryta zdívkem založeným do štěrkopískového podloží terasy. Hloubka studny nebyla zaznamenána. V posledních dvou vrstvách se v malém množství našly i zlomky komorového kachle s architektonickou výzdobou a sytě zelenou glazurou. Nálezový fond zmíněných vrstev lze datovat do 14. století. Tvoří ho zlomky okruží a též spodní části nádob se vsazovanými dny a na povrchu opatřenými podsýpkou. Poloha studny v interiéru pozdějšího křídla ze 17. a 18. století svědčí o tom, že původně byla umístěna na volném prostranství rozkládající se východně od obytné budovy postavené v prvním období existence Nového Města.

2.3. Plocha C (západní část parcely)

V západní části parcely se rozprostírala hlavní budova bývalého OD Darex obrácená směrem na Václavské náměstí.

Studna 5 (Huml 1995, 15) měla válcový tvar s kamennou obrubou o průměru 1,5 m a dno dochované do hloubky 1,7 m. Její horní část tvořila vrstva zásypu s renesančními střepy. Zásyp byl zjevně proveden najednou a nabízí se úvaha zániku studny roku 1627. Nálezový fond tvořily nádoby s vnitřní i oboustrannou glazurou. Spodní část studny tvořila vrstva u dna, která se na základě keramického materiálu datovala do druhé poloviny 14. století až první poloviny 15. století. Pro to svědčilo technické zpracování střepů a použití podsýpek na vsazovaných dnech. Dále se našly střepy pokliček, hrnců džbánů a mís, nebo tyglíkovitý kachel.

Při vybírání suti během demolice podsklepeného suterénu se ukázalo, že jsou v základech domu zakonzervované obvodové zdi předchozích staveb jejichž základová spára odpovídala výškovým poměrům náměstí, které v době založení Nového Města bylo o 3 metry níže, než bylo v době výzkumu. Nepotvrdil se tak předpoklad vzešlý ze stavebně-historického průzkumu (Baštová – Novosadová, 1993), že se na parcele budou nalézat dva odlišné domy a v západní části nepodsklepený mázhauz.

Po odstranění nájezdní rampy pro techniku, která byla na jihozápadní části parcely, se odkryly zdi starších staveb ze čtyř stavebních fází (Huml 1995, 14-17):

1. fáze gotika (období Václav IV.)

Do této fáze spadá suterén troj-prostorového domu (obr. 15). Zdivo suterénu se dochovalo v základech domu až do jeho demolice roku 1994. Rozměry domu byly 20x10 m s velkou centrální místností původně zaklenutou klenbou. Náběhy klenby jsou znatelné na vnitřní straně severní a jižní zdi. Na omítkách zbytků klenby byly zjištěny znatelné otisky prken, svědčících o stavební technologii obvyklé v gotice. Severní a jižní místnost měly stejné rozměry 6,6x2,65 m, zatímco centrální část byla o 2 m širší (6,6x4,7 m).

2. fáze renesance

Půdorysně a výškově se změnila dispozice domu, vložila se cihlová klenba, která vertikálně rozdělila prostor na dvě patra (obr. 16). Valená cihlová klenba byla založena na 0,3 m širokém odstupu, znatelném na vnitřní straně obvodových zdí, přičemž na východní zdi zanechal přímo otisky. Na koruně této klenby byla položena podlaha, půdorys samotného suterénu se však nezměnil. Podlaha suterénu byla opět tvořena valounky. Změna výškové

dispozice suterénu však přinutila majitele zřídit nově zaklenutý vchod do jižní místnosti. Odtud je zdokumentovaný cihlový oblouk nad gotickým portálem.

3. fáze baroko

Původní goticko-renesanční půdorys byl rozdělen vestavěnými příčkami do řady menších sklepů 18. století. Příčky byly v původním zdivu dochovány jen do výše 1,3 m od povrchu valounkové dlažby. Horní partie vestavěných zdí byly dostavěny kamenným a cihlovým zdivem. V jižní místnosti byl prostor rozdělen, a to na 3 části (tyto části nejsou v nálezové zprávě dále popsány).

4. fáze 19. století a 20. století

V této době proběhla demolice původní stavby a stavba bývalého OD Aschermanna (po druhé světové válce Darex). V době výstavby se mimo jiné některé místnosti přehradily příčkou. Všechny původní prostory od hloubky 3,8 m pod úroveň náměstí byly zasypány stavebním rumem (sutí).

3. Rozbor terénní situace

Funkce a tvar libovolného objektu spolu neodmyslitelně souvisí, přesto není správné ztotožnění vždy jednoduché a někdy přímo sporné (např. *Klápště – Kyncl – Kyncl 2000*, *Cymbalak – Matějková 2012*, 45). V případě této studie rozlišujeme až tři možné funkční prostory: studnu, jímku a odpadní jámu. Zděné kruhové studny, které známe z období 14. –15. století jsou sice typické (*Široký 2000*, 376), ale ani kruhový půdorys ani dřevěné, či kamenné ohrazení není výlučné jen pro studny (*Regina-Feldhaus 1995*, 304). Z jiných lokalit jsou známy i kruhové odpadní jímky (*Regina-Feldhaus 1995*, 304; *Široký 2000*, 375; *Frolík - Musil 2010*, 8) jejichž konstrukce byla různá (ze zahraničí známe i jímky vytesané do skály nebo obložené břidlicí). Výzkum v roce 1978 v rámci ppč. 727 (dům čp. 1404/II.) rovněž zachytil podobné objekty, které byly označeny jako studny (*Olmerová 1984*, 20). Až s postupem času začal jednoznačnou interpretaci (k tomu např. *Opravitel 1964*) nahrazovat kontextuální analýza: umístění objektu v rámci parcely, úroveň spodní vody, nebo charakter výplně (*Cymbalak – Matějková 2012*, 45; *Široký 2000*, 350; *Krajčíc 2009*, 294).¹⁰

Dosud nepříliš používané je svědectví o kontextuálním uložení keramiky. Kulturní vrstvy obsahují především keramiku, ta byla všudypřítomným odpadem. Její rozbor nám popisuje genezi dané vrstvy. Sledujeme tak plánovité úpravy terénu, jako jsou planýrky nebo navážky, mnohočetné přemísťování a ukládání odpadu na dvorcích, nebo v prostorách/areálech na to určené, např. na smetiště, do odpadních jam a jímek (*Vařeka 2009*, 153).

V souladu s charakterem odkrytých objektů (zde převážně odpadních jam a studen) je třeba si při rozboru artefaktů i ekofaktů položit čtyři zásadní otázky (srovnání *Šálková et al. 2015*, 64; *Cymbalak – Matějková 2012*, 46):

- a) Jaký charakter měla jejich výplň?
- b) Jakým způsobem a kdy se do výplně mohl zkoumaný materiál dostat?
- c) K jakému účelu sledované objekty funkčně sloužily?
- d) Kdy a v jakém kontextu objekty zanikly?

Obzvláště u studní jsou tyto otázky zásadním předmětem výzkumu a polemiky s ohledem na jejich sekundární (jako odpadní jímky) i primární (jako zdroj vody) využití. Výzkum

¹⁰ Na základě umístění obou objektů v rámci parcely (viz dál) můžeme uvažovat i o tom, že to co Huml označil za studnu 1, nad níž byl po jejím zasypaní zřízen objekt 1 na odpad (jímka/odpadní jáma), taktéž studnou být nikdy nemuselo. Funkci by studna 1 nezměnila (nebyla by vůbec studnou), jelikož by byla jímkou od začátku. Jednou (nebo vícekrát) by se zaplnila a vyčistila. Až nakonec by byla naplněna a nebyla znovu vyčištěna/obnovena. Mezi důvody takového zániku by mohlo být střídání majitelů a s tím spojené změny v prostoru, kdy již nebylo pro nového majitele vhodné mít odpadní jímku na daném místě, nebo se zkrátka s jejím vyčištěním/obnovením ani nepočítalo od jejího vzniku (srovnání s *Regina-Feldhaus 1995*).

městských studen z toho důvodu sleduje případnou změnu vodního režimu města a kontaminaci spodních vod, která je odhalitelná environmentálními analýzami nebo rozborem terénní situace (např. oddělovač nečistot ve spodní části případné studny). Anaerobní a vlhké prostředí studny (i jímek) je příhodné pro zachování materiálů, které jinak běžně podléhají rychlému rozkladu (organický materiál jako dřevěné artefakty, kůže, kosti a rostliny; Šálková *et al.* 2015, 65).

Výhoda studen se dřevěným ostěním (jako byla např. studna 1) je možnost dendrochronologie (Šálková *et al.* 2015, 65). Citlivější chronologie nám pomáhá zjistit to, jak dlouho studny sloužily své primární funkci (Šálková *et al.* 2015, 76). U studny 1 však dendrochronologie provedena nebyla, přestože V. Huml běžně vzorky na dendrochronologii odebíral.¹¹

3.1. K superpozici studny a odpadní jámy

O pojmu superpozice v archeologickém kontextu vzniklo mnoho prací. Samotný „terminus technicus“ byl převzat z oboru geologie a ve zkratce říká, že co je nahoře, to je mladší a co je pod tím, to je starší. Vzniklá situace přitom musela vzniknout uložením nebo odstraněním předcházející archeologické stratigrafie. V archeologii má tedy mírně přenesený význam a zákon superpozice platí pouze za podmínky, že vrstva i jiné terénní prvky se nacházejí v pozicích odpovídajících jejich původnímu uložení (Harris 2015, 41), tzv. „in situ“. Objekt 1 se našel „in situ“ a studna 1 z části „in situ“ – zřejmě její horní část byla překryta objektem 1 (viz dále).

V typicky gotických parcelách (jako byla parcela č. 578) byla obvykle sanitární a hospodářská část situovaná v zadní části pozemku (například Cymbalak – Matějková 2012, 44), což odpovídá umístění zkoumaných dvou objektů v superpozici. Z celkového profilu situace superpozice objektu 1 a studny 1 (obr. 5) a dosud nasbíraných pramenů je zřejmé, že:

Objekt 1 byla odpadní jáma o velikosti 2x2 m, s téměř kolmými (mírně tupými) stěnami (obr. 13). Západní část odpadní jámy byla vyplněna stavební destrukcí (stavební kámen, cihly, a malta), zatímco východní část (obr. 14) byla vyplněna tmavě šedým jílovitým zasypaním s keramickými zlomky z konce 16. století. Zlomky měly vnitřní glazuru a typickým chronologickým materiálem byl např. džbánec berounské keramiky (s. 41, 162.374 a 377) nebo nástavec vrcholového kachle (s. 36, 162.181-84). Prvotní funkci objektu s ohledem na tyto poznatky můžeme charakterizovat jako odpadní, sloužící pravděpodobně k umístění

¹¹ Zřejmě se ztratily při sanaci depozitáře muzea po povodních. Za upřesnění děkuji Petru Starcovi.

sekundárního odpadu (pojem sekundární odpad viz např. Čapek 2010, 27; Cymbalak – Matějková 2012, 46).

V západní části objektu 1 byla zčásti „*in situ*“ **studna 1** (obr. 6). Ohraničující plochu 1,4x1,4 m tvořila nahoře dřevěná konstrukce trámů o průřezu 0,2x0,2 m, spojená čtyřmi kůly v rozích (obr. 8-9). Z pěti studen to byla jediná, která měla čtvercový půdorys a dřevěnou výdřevu. Na dně ležely čtyři spadlé cihlové dlaždice z nadzemní konstrukce. Výplň studny (obr. 10–12) tvořila mimo jiné nepolévaná keramika z 15. století (hrnce, džbány nebo také dózičky s vnitřní glazurou). Chronologicky citlivý byl např. zlomek kamenné tabulky z první poloviny 15. století nebo skleněné střepy poháru s bradavkami. Studna tak byla vystavěna zřejmě v první polovině 15. století, tzn. na konci I. fáze výstavby domu (viz kapitola III.2.3.). Až potud se rozbor keramiky shoduje s nálezovou zprávou. Rozbor keramiky ovšem dokládá, že dle všeho byly starší vrstvy s keramikou postdepozičně přeneseny (zřejmě při planýrce dvora) a promíchány s keramikou z druhé poloviny 16. století. K zásypu došlo podle nálezové zprávy už v druhé polovině 15. století, poté co přestala sloužit své primární funkci (více v kapitole IV:1. a V.). Rozbor tedy posunul dobu zásypu asi o 100 let a celkově přehodnotil výpovědní hodnotu studny a jejího zásypu. Nejedná se o odpad primární, ale přinejmenším o odpad sekundární.

Postupná sedimentace vrstev č. 4–20 (popis v příloze **tab. 3** „*popis vrstev a sáčku objektu 1 a sondy 1 a jejich nálezová rekonstrukce*“) na východním profilu sondy 2 (obr. 5) poukazuje na to, že v té době, kdy se studna přestala používat jako zdroj vody (předpokládám, že byla infikována parazity), začali studnu obyvatelé parcely č. 537 využívat jako jímku. Nicméně i v této věci se rozbor keramiky rozchází s nálezovou zprávou, jelikož se profil zdokumentovaný ve studni 1 zdá jako zavádějící¹². Studna tedy zřejmě jako jímka nikdy nesloužila, nebo tak sloužila jen velmi krátce (kontra viz např. celé dlaždice na dně, zmiňování parazitů, pecky a tělo celého zajíce).

V takovém případě by zánik studny souvisel se snížením hloubky spodní vody nebo průsakem parazitů, které odhalila pylová analýza. Tito parazité (více jak 100 vajíček) se ale do studny mohly dostat i při jejím sekundárním využití coby jímky, kdy zde mohly být krom kuchyňského odpadu (zdechliny zajíce, keramiky, atp.) ukládány i fekálie. Fragmentarizovaný stav stolní a kuchyňské keramiky tomu ale nenapovídá.

V poznámce pod čarou č. 10 (viz výše) je zmíněná možnost, že studna 1 nebyla studna, nýbrž že od počátku byla jímkou/odpadním prostorem s dřevěným hrazením. Proti této

¹² Není vyloučeno, že vrstvy vznikaly tak, jak je na profilu znázorněno. Rozbor keramiky ale ukázal, že se jedná o vrstvy zásypové, nikoliv vrstvy vzniklé postupnou sedimentací delšího intervalu.

hypotéze však stojí fakt, že ve spodní části studny nacházíme podle Humlovy dokumentace říční sedimenty (že jsou to písky říční, byl možná automatický předpoklad autora zprávy).

3.1.1. Podzemní voda

V případě druhé hypotézy „jímky od začátku“¹³ je důležité znát hladinu spodní vody v dané době. Dno bylo položené v hloubce cca 189,44 m n. m.

Hlavním zdrojem podzemní vody vyšších terasových stupňů Vltavy jsou atmosférické srážky. Zatímco Staré Město mělo „vody až dost“, situace v jeho okolí byla odlišná. Větší část novoměstského prostoru, která již stoupá k vinohradské terase, byla trvale a bohatě napájena zvodněmi vyšších teras až do nedávné doby. První změny v tomto prostoru přineslo nepochybně budování gotického a následně hlavně barokního opevnění. Nejzásadnější (z pohledu její dosažitelnosti negativní) vliv na hladinu podzemní vody měly až moderní stavby železničních tunelů a metra (*Starec 2005*, 43).¹⁴

Rozborem hloubek různě starých studen na Novém Městě Starec ukazuje (*Starec 2005*, 44), že ještě v 19. století přes výše zmíněná fakta stačilo studnám dosahovat na kótu 190 m n. m. Uvážíme-li, že v době lokace Nového Města byl povrch na kótě 194,1 m n. m., je zřejmé, že by studna 1 byla hluboká přibližně 5 metrů a na spodní vodu by bez problémů dosáhla. Ještě v té době, kdy ztratila svou původní funkci, pravděpodobně suchá nebyla.

3.1.2. Shrnutí a interpretace

Kloním se k interpretaci, že studna nejdříve sloužila jako zdroj vody a následně mohla být využita krátkodobě jako jímka, ale předně byla současně využita jako odpadní prostor pro přemístěné sídlištní vrstvy vzniklé zarovnáváním terénu parcely. Svědčí pro to nálezy z druhé poloviny 15. století. Při té příležitosti se do stejných vrstev přimísilo několik střepů (skla i keramiky) druhé poloviny 16. století. Střepy v této části studny byly silně fragmentarizované (oproti střepům z výše položeného objektu 1). Předpokládám tedy, že pocházely z prostoru dvora, který v tu dobu procházel stavebními úpravami. Majitelé domu se často střídali a lze tedy předpokládat časté změny v prostoru parcely. Více či méně pozvolnou sedimentaci vrstev 4 až 20 studny 1 ukončila vrstva 3, která jednorázově SV část studny/jímky vyplnila téměř až po její v profilu dochovaný okraj. Zásypy byly zřejmě sypané ze severní strany

¹³ Pokud vyloučíme možnou primární funkci studny, musíme hledat zdroj pitné vody jinde. Proto se nabízí na parcele několik studen, které byly sice zasypané v mladší době, ale sloužit mohly už v dané době. Navíc z výzkumu Václavského náměstí případně známe i dřevěný vodovod.

¹⁴ Dnes podzemních parkovišť.

objektu, čemuž nasvědčuje i vzniklý prostor v horní části studny 1, kam následně sypali vrstvu číslo 2, kterou ztotožňují již s objektem 1.

Studna tedy zřejmě zanikla těsně před založením objektu 1 někdy v druhé polovině 16. století. Výplň objektu 1 je sice také sekundárním odpadem, zřejmě ale přemístěným v souvislosti s jinou událostí. Ve vrstvách objektu 1 se již nenachází keramika typická pro předchozí období pozdního středověku, jako loštický pohár, který se nacházel ve studni 1 (graf 2), ale naopak se v ní více vyskytuje polokamenina a v jednom případě kamenina (graf 1). Mohlo by se jednat o podklad k tvrzení, že objekt 1 vznikl v souvislosti s příchodem M. Borbonia (1612), jelikož ještě téměř nesledujeme výskyt nálezů Typ 2a, ale již sledujeme ve vrstvách objektu 1 nálezy střepů keramiky konce 16. a počátku 17. století, případně v menší míře promíchané s keramikou druhé poloviny 15. století, jen vzácně starší (viz datace tab. 4 a kapitola IV.1.4).

Po zániku studny 1 (jímky) byl zřejmě kolem její nejvrchnější v profilu nedochované části vyhlouben právě objekt 1 (odpadní jáma). V době, kdy byla studna již zasypaná vrstvou 3, tak studna 1 rozebráním její vrchní části přestala „de facto“ v živé kultuře existovat a vrstva 3 tvořila spodní hranici nově zřízené odpadní jámy – objektu 1. Výplň objektu 1 byla tvořena vrstvou 2 a po okrajích vrstvou 1. Tyto vrstvy byly zásypovými horizonty, ve kterých můžeme sledovat rychlý (ale postupný) sled zásypů (obr. 14).

3.2. K otázce vztahu nálezového fondu a výplní

Tato podkapitola popisuje, jak byla v této práci sáčkům s archeologickými nálezy přiřazena jejich vertikální pozice v zachyceném profilu superpozice odpadní jámy a studny, respektive jímky (obr. 5). V programu CorelDraw byly nejdříve upraveny stěžejní půdorysy a profily pro rekonstrukci. Byly upraveny tak, aby zůstaly pouze rastry na průhledném pozadí. Za výstupní formát byl zvolen Truevision TGA, který jako jeden z mála „Corelem“ poskytovaných formátů dokázal zároveň číst i modelační program SketchUp.

Tato upravená dokumentace byla v 3D modelaci převedena na stejné měřítko a poskládána najednou vedle sebe (a nad sebe) tak, aby kopírovala situaci na výzkumu. Program umožnil vkládat do této modelace informace ze sáčků, kterým chybělo přesné vertikální určení a někdy i horizontální.

Sáčky totiž nebyly ztotožněny s žádnou vrstvou uvedenou na profilu. Zároveň v době, kdy byl získáván archeologický materiál, byla hloubka sáčků měřena z různých bodů.¹⁵ Někdy

¹⁵ Zřejmě to bylo výsledkem víc jak dvouměsíčního intervalu, při kterém byla superpozice exkavována. Je tak velice pravděpodobné, že se na ni vystřídal mnoho různých terénních asistentů a každý postupoval jinak.

bohužel místo odkud byla hloubka měřena nebylo uvedeno vůbec, podobně jako jiné informace.

3D modelace tak usnadnila nashromáždit najednou velké spektrum navzájem propojených informací a ty chybějící informace doplnit z kontextu, případně zavádějící informace opravit. Sáčky ex post dostaly totiž čísla podle data jejich založení. Na základě toho pak pracovali dokumentátoři, kteří již byli uvedeni v omyl (s datem pracovali jako s hloubkou a se samotnými údaji hloubky pak jako se sekundárním pramenem). Datum samo o sobě nemohlo být stěžejním faktem pro vertikální pozici sáčku. Datum například ignorovalo možnost, že v jeden čas byly kopány dvě různá (a různě hluboko položená) místa najednou.

Datum bylo porovnáno s vyobrazeními půdorysných situací, které někdy byly v sáčcích obsaženy. Dále byly zjišťovány a na modelu ověřovány souvislosti mezi popisem uloženin na sáčku a v kresebné dokumentaci. V případě dlaždic pomohlo, že to byl nález, ze kterého v dokumentaci plynula nivelační hodnota. Ukázalo se, že kdyby bylo datum jediným stěžejním faktem, podle kterého byla předpokládána hloubka sáčku, některé sáčky by vůbec nedávaly v kontextu smysl – hloubka, ve které by měly být, by u některých byla hluboko v podloží apod. Z toho plynula i velká nejistota, co je a co není objekt 1 a studna 1 (to mohlo mít vliv i na výsledky nálezové zprávy).

Fotografie z výzkumu zároveň pomohly v tom, aby se odhalila výše zmíněná možnost, že stejná hloubka objektu mohla být těžena dvakrát v různých místech v jiný čas. Taková situace logicky vznikla, pokud se zanechal kontrolní blok. Jeden kontrolní blok byl v objektu 1 a několikrát na něj bylo v nálezové zprávě a dokumentaci upozorněno. Nicméně fotografie ukázaly, že i ve studni 1 byl jeden kontrolní blok (obr. 26). Po vložení všech informací do modelace se tak vysvětlily nesrovnalosti plynoucí z toho, že srovnání sáčků dle data tento fakt ignorovalo.

Je třeba ale ocenit, že z doby výzkumu (1994) není mnoho zaznamenaných profilů studen¹⁶ a je zcela zřejmé, že přes veškeré komplikace se pracovníci výzkumu snažili vést pečlivou dokumentaci. Bez této dokumentace by ani 3D programy nepomohly. Vizualizaci příkládám v příloze (obr. 23). Stejný finančně a technicky nenáročný postup jde provést kdekoliv, kde to složitost archeologické situace a dokumentace bude žádat. V programu lze znázornit sáčky a používat metrické nástroje v poměru ke skutečnosti 1:1. Rozdíl je závislý na přesnosti dokumentace. Proto čísla nezaokrouhluji, aby nedošlo k dvojímu zkreslení.

¹⁶ Za upřesnění děkuji prof. Janu Klápště.

Výsledky předkládám v **tab. 3** „*popis vrstev a sáčku objektu 1 a sondy 1 a jejich nálezová rekonstrukce*“.

IV. Rozbor artefaktů a ekofaktů

1. Keramika

Obsah jímeck a studní poskytl velkou kolekci keramiky, ať to byly nádoby celé, zrekonstruovatelné, nebo jejich střepy. Obsah studní tvořil převážně jednorázový zásyp někdy i s celými nádobami. Celkově keramický soubor můžeme dělit na dva základní chronologické typy, přičemž u druhého typu máme jednu jasně chronologicky datovatelnou skupinu nálezů (**Typ 2a**), která zjevně souvisí s životem Borbonia a konfiskací jeho majetku roku 1627 (Huml 1995, 19).

Dva hlavní typy keramických nálezů, s kterými V. Huml pracuje v nálezové zprávě, můžeme chronologicky definovat „de facto“ takto (Huml 1995, 18-20):

Typ 1 tvoří keramika z druhé poloviny 14. a první poloviny 15. století.

Typ 2 tvoří keramika druhé poloviny 16. a první třetiny 17. století. Tato keramika nenese žádná specifika vymykající se sociálnímu statusu běžného obyvatele raně novověkého města.

Pro složení sortimentu „běžných nádob“ (Typ 2 kontra Typ 2a), které nesouvisely s Borboniovou lékařskou praxí, ale chronologicky by odpovídaly době Borboniově pobytu v domě, je podstatné to, že šlo o materiál křehký. Svou roli v případné identifikaci „běžných“ artefaktů s životem Borbonia hraje i skutečnost, že Borbonius až do roku 1601 (kdy se stal měšťanem Mladé Boleslavi) neměl žádné stálé bydliště.

Typ 2a je specifický soubor nálezů, který lze přiřadit výlučně životu M. Borbonia v domě, tzn. léta 1612 až 1627. Část, ne-li většinu tohoto fondu tvořily importy pravděpodobně z Porýní. Výskyt lékárnického sortimentu můžeme spojovat s trvalým Borboniovým pobytem a jeho lékárnickou laboratoří, a to i proto, že výzkumem získaný soubor nádob z keramiky a skla dokládá vysokou úroveň stolování a vybavení Borboniovy lékárny a domácnosti z počátku 17. století (Huml 1995, 19).

Získáváme tak dobrou představu o vybavení lékárny počátku 17. století a v tomto bodě je třeba vyzdvihnout to, že v případě: lékovek, dóziček, částí destilačního přístroje, káděnky na chlazení a dalších předmětů, se jednalo o nejstarší nálezy tohoto druhu nalezených na českém území (v době výzkumu; o několik desetiletí je starší než lékárna z Plzně – viz Dudková – Orna 2009, 508). Rok 1627 (kdy Borbonius vynuceně odchází z Prahy) může být určitou oporou pro datování sortimentu spojeného s chodem lékárny. Ta spolu se zbytkem domu byla dál drancována v době jeho internace na Novoměstské radnici. Po roce 1627 též

přichází nový majitel Šrapl ze Šraplsberku a „generální úklid“, který se taktéž podepsal na interiéru domu (Huml 1995, 20).

Typ 2a se ale v sledovaných objektech studna 1 a objekt 1 nenacházel, takže se mu nebudu v této práci dále věnovat. Na základě nálezové zprávy byla vypracována tabulka sledovaných jevů, podle kterých Huml třídil nálezy:

sledované jevy/typ	Typ 1	Typ 2
technologie výroby	obtáčení stěn	
výpal		dobře pálená
materiál		jemně plavená hlína
tuhování		někdy
dno	vsazované s podsýpkou	odřezávaná strunou
povrch	režný	
barva	hnědé a šedivé	okrové a šedé
glazura		někdy vnitřní (solná i olovnatá), hnědá, červená, zelená a žlutá)
okraje	profilované a vytahované	rozevřené, vytažené
výzdoba	vtlačovaná, rytá a radélková	radélkový dekor, lepené pásky s otisky, červené linky a vlnovky, malovaná výzdoba rostlinných ornamentů, zvířecí motivy, protlačovaný dekor

1.1. K charakteristice keramiky 2. poloviny 14. až 1. třetiny 17. století

1.1.1. Původní dělení V. Humla

Původní základní morfologickou orientaci, kterou „de facto“ V. Huml v průběhu nálezové zprávy sledoval, jsem pro přehlednost sestavil takto:

Typ 1	Typ 2
džbány s manžetovým okrajem	džbány vázovitého tvaru s dvěma oušky (z berounských dílen)
hrnce větší x	hrnce z berounských dílen hrnec s dvěma uchy a červeně linkami a vlnovkami
hrnky celé soudkovité s uchem	hrnky krajáčovitě s rozevřeným okrajem a nasazenými dvěma uchy a výzdobou jelínka na těle nádoby ve variantách žluté, červené, zelené a hnědé glazury (z berounských dílen)
kachel tyglíkovitý x	x kahánek
korbel s vtačovanou výzdobou x	x lahvička s rozevřeným hrdlem
mísy hluboké s vytaženým okrajem x x x x	mísy s vytaženým okrajem (z berounských dílen) mísy s profilovaným třmenovým uchem mísa hluboká s nalepeným páskem s otisky mísy s protlačovaným dekorem nádoby vázovité
poháry (např. loštické) x	x pokladnička vejčitá se spirálovým výčnělkem a solnou glazurou na povrchu (snad s. 41, 162.384; obr. 26)
pokličky zvonovitého tvaru (s. 61, 162.509) x x	x talíře hluboké (s. 61, 162.507) talíře velké z berounských dílen
terčík s prolamováním (zvláštní) trojnožky	x trojnožky s jemným radélkovým dekorem, uvnitř s glazurou, někdy s plastickými pásky (s. 53, 162.409)
x	zátka keramická

1.1.2. Čtyři fáze

Pro rychlé shrnutí důležitých chronologických znaků využiji kapitulu z publikace „*Náměstí Republiky: výzkum století*“ (Vařeka 2009). Hlubší zejména morfologický rozbor provedu až v následujících kapitolách IV.1.1.3 a IV.1.4. Z hlediska vývoje keramiky můžeme podobně jako na náměstí Republiky i na parcele Darex sledovat čtyři fáze od založení Nového Města do předpokládané doby (1627) vzniku/zániku sledovaných objektů (upraveno pro potřeby práce – originál pracuje s horizonty 4, 5, 6 a 7):

Fáze I.) průběh 14. a začátek 15. století:

Produkce (*Vařeka 2009*, 156 a 158): sledujeme masovou produkci hrubé, makroskopicky ostřené keramiky hradištní tradice, přičemž výroba je unifikovaná a standardizovaná, převažuje keramika hnědá/okrová,

Morfologie a inovace (*Vařeka 2009*, 156): probíhá objemová redukce nádob oproti předchozím obdobím. Objevují se technologické inovace u stolní keramiky (poháry, džbány), zcela nové tvary (pánve/trojnožky) opatřené vnitřní glazurou a hrnce mívají již ucho.

Technologie (*Vařeka 2009*, 158): obtáčena na pomalu rotujícím kruhu, méně často se setkáváme s vytáčenými kusy s charakteristickým odříznutím na dně.

Okraje (*Vařeka 2009*, 156): mezi okraji převládá okruží a vysoké okruží.

Výzdoba (*Vařeka 2009*, 156): jednoduchá rytá¹⁷ či malovaná výzdoba je doplněna plastickými vývalky.

Fáze II.) průběh 15. století:

Produkce (*Vařeka 2009*, 158-159): prosazuje se střep tenký (0,5 centimetru) nadále však hrubozrný, klesající technologická úroveň a unifikace keramické produkce v průběhu 15. století je projevem její stabilizace a vulgarizace, stále dominuje keramika hnědé řady.

Morfologie a inovace (*Vařeka 2009*, 156 a 158): přichází nové technologické skupiny (redukční keramika (s. 59, 162.150) a světlá červená malovaná keramika) spolu s výskytem glazury na všech morfologických typech (zelené, žluté, hnědé nebo červenohnědé, někdy též čiré), od vejčitých tvarů¹⁸ hrnců přechod k výduti ve druhé třetině výšky hrnce (pravděpodobně např.: s. 61, 162.506), oblíbené byly loštické poháry¹⁹ (s. 71, 162.544-5), možné byly i importy luxusních kameninových pohárů (původem z různých výrobních center v Německu).

Technologie (*Vařeka 2009*, 158): více než jednu třetinu kuchyňské a o něco více stolní keramiky tvoří keramika vytáčená na rychle rotujícím kruhu.

Okraje (*Vařeka 2009*, 156): tvary okrajů jsou již více variabilní, ale stále je dominantní skupina okruží a vysoké okruží (s. 53, 162.410), výrazně však stoupá počet oválných okrajů (s. 53, 162.413-5).

¹⁷ Vodorovné rýhy (s. 61, 162.526 a 529), ryté šroubovice (s. 36A/40, 162.166), ojediněle jednoduchá vlnice.

¹⁸ Prokazatelný výrazný vejčitý tvar v souboru chybí, soubor je ale silně fragmentarizovaný a zvláště ty nálezy, které by měly být chronologicky starší byly zřejmě vystaveny postdepozicičním procesům spojených s komunikačně vytiženým místem uložení (plocha dvorku).

¹⁹ Dováženy z Loštic (Olomoucký kraj), měly slinutý povrch s puchýřky, které vznikly chemickou reakcí hlíny s obsahem oxidu železa při vysokém výpalu (*Vařeka 2009*, 159).

Výzdoba (*Vařeka 2009*, 156): je podobná jako ve I. fáze, navíc se ale na světlé keramice nově představuje výzdobný prvek radélkový dekor.

Fáze III.) začátek 16. století:

Produkce (*Vařeka 2009*, 157 a 160): kvalita střepu doznává s odchodem středověké tradice změn ve svém jemnějším složení a narůstající produkci světlé oxidační řady, výrazně se proměňují také kachle, které opouštějí vrcholně středověkou tradici vzorů a prochází i tvarovou změnou, objevují se hlavně zdobné reliéfy čelních stěn a prosazuje se zejména olovnatá glazura zelené barvy.

Morfologie a inovace (*Vařeka 2009*, 157): přichází zcela nové tvary nádob (mělká mísa (s. 37, 162.153, s. 50, 162.275), talíř (s. 61, 162.507)) a mění se vejčité tvary běžné kuchyňské keramiky, především pak hrnců, na soudkovité tvary (s. 36A/40, 162.166-7, s. 49, 162.254). S novou technologií nabývají jemnější střepy světlejších odstínů (cihlově červeného nebo okrového až žluté barvy) a krupičkovitého povrchu.

Technologie (*Vařeka 2009*, 160): keramika vytáčená na rychle rotujícím kruhu umožňuje snížit šířku nádob (na méně než 0,5 centimetru).

Okraje (*Vařeka 2009*, 157): tvary okrajů se mění spolu s tvary těla tak, aby i na běžné kuchyňské nádoby seděla poklička, prosazují se proto kalichovité profilace okrajů (s. 46, 162.206, s. 61, 511-5).

Výzdoba (*Vařeka 2009*, 157): stále převažuje rádélko nebo jednoduché vodorovné rýhování (s. 36a/40, 162.166, s. 71, 162.469).

Fáze IV.) průběh 16. a počátek 17. století:

Produkce a morfologie (*Vařeka 2009*, 157 a 160): přichází zcela nové tvary nádob (širší spektrum džbánů²⁰ a mis (s. 41, 162.370), tzv. ohřívadlo,²¹ výskyt pekáčů atp.), četné v této době jsou i importy. Na počátku 17. století převažuje již bíle pálená keramika jemně plaveného střepu, jemnozrná okrová keramika a cihlově červené zboží (s. 41, 162.361 a 162.374-6) mírně zrnité keramické hmoty. Nově se setkáváme i s majolikou, fajánsí a kameninou.²²

Inovace (*Vařeka 2009*, 157 a 160): využívají se nové technologie při povrchové úpravě (viz výzdoba), glazura je s výjimkou hlubokých mis již pravidlem (hodně olovnatá,

⁹ Výduť ve střední části nádoby (soudkovitý tvar).

¹⁰ Ohřívadlo neboli mísa prořezávaná na duté nožce.

²² Keramika tzv. vysokého ohně – oproti běžné/spotřební keramice je pálená víc jak na 1000°C (*Vařeka 2009*, 160).

například sytě zelená, nově i modrá barvená kobaltem) a vedle ní se setkáváme s glazurou krycí tzv. majolikovou.

Technologie (*Vařeka 2009*, 160): stejné jako ve fázi III., navíc je samotná hlína oproti pozdnímu středověku zpracovaná dokonaleji (velikost zrněk do 0,1 centimetru).

Výzdoba (*Vařeka 2009*, 157): malování barevnými hlinkami (motivy antropomorfní, zoomorfní, rostlinné i geometrické (s. 41, 162.374 a 376)), mezi nejznámější patří džbány berounské produkce, výzdoba může též vznikat při manipulaci s glazurou tzv. mramorováním²³ (s. 41, 162.382).

1.1.3. Dělení podle publikací Gabriely Blažkové a dalších

K poznání pozdně středověké až raně novověké keramiky významně přispěla Gabriela Blažková (*Blažková – Žegklitz 2016*). Blažková studiem zejména raně novověké keramiky (*Blažková et al. 2016*) rozšířila povědomí o raně novověké keramice v prostředí nejen Pražského hradu²⁴.

Spolu s Jaromírem Žegklitzem vidí přeměnu pražské pozdně středověké keramiky v keramiku raně novověkou (renesanční)²⁵ v procesu jenž začíná na přelomu 15. a 16. století a probíhá do poloviny 16. století (*Blažková – Žegklitz 2016*, 147), a jsou tak ve shodě s Vařekovými pracemi (např. *Vařeka 2002*, 246).

Kromě Blažkové, Vařeky a Žegklitze se v posledních 20 letech na poznání pražské keramiky přelomu pozdního středověku a raného novověku významně podílel i Tomáš Cymbalak. Článek „*Cymbalak – Matějková 2012*“ se stejně jako tato práce snaží podrobit soubor dvou jímek/studen (novoměstské a malostranské) interdisciplinárnímu rozboru. Výsledky jejich bádání byly upraveny pro potřeby této práce a porovnávány/doplňovány mezi sebou.

²³ Mramorování v tomto případě zapouštění glazur v tekutém stavu do sebe.

²⁴ Regionální hledisko v souvislosti s různorodostí keramického fondu od raného novověku dál (*Blažková – Žegklitz 2016*, 147) v tomto případě zohledňovat nemusím, jelikož Pražský hrad a parcela OD Darex byly součástí jedné městské aglomerace. Tento předpoklad ověří právě rozbor keramiky. Nasnadě se nabízí zohlednit spíše hledisko sociálně-stratifikační. To se však projeví až při samotném zpracování fondu a ne nutně, jelikož z historických záznamů (viz kapitola II:3) vyplývá, že na přelomu středověku a novověku bydlely v domě již dle sociální hierarchie vyšší vrstvy obyvatel města, nikoliv řemeslníci, podobně jak tomu bylo v počátcích domu. Naopak na Pražském hradě bydlelo široké sociální spektrum obyvatel.

²⁵ V celé práci cituji buď názevovou zprávu, nebo publikace, které se klaní k „stavebně historické“ terminologii, jinak ale probíhá stále polemika, zda v archeologických pracích užívat termíny stavebně historické pro chronologické určení materiálu. V mnoha případech je vhodnější termín raně novověká nežli renesanční, ale nutně se nevyklučují.

Publikace „*Blažková et al. 2016*“ se věnovala nálezům z odpadních jímek Pražského hradu. Její autoři vidí tři hlavní horizonty, z kterých definují pro zkoumaný nálezový fond dvě hlavní fáze a to takto:

Fáze 1450 až 1550 (II. až III.) – pozdní středověk:

Produkce (*Blažková et al. 2016*, 284): keramika všech odstínů barev od světle se pálící přes šedou, šedohnědou až k cihlově červené a keramice redukční.

Morfologie a inovace: jímký „čp. 34/IV“ a „NS“ (ze sledovaného období) obsahovaly především hrnce (66-77%), dále také džbány (15-24%), ostatní tvary byly zastoupeny jednotlivě²⁶ (hluboké mísy, pánve, pokličky a technická keramika; *Blažková et al. 2016*, 283-4 a 287; podobně *Blažková – Žegklitz 2016*, 151), nádoby mají převážně tvar vejčitý (shoduje se s *Cymbalak – Matějková 2012*, 49 a 61), nastupuje však postupně tvar soudkovitý, do 15. století spadá rozkvět užívání keramických pohárků (*Cymbalak – Matějková 2012*, 51).

Technologie: ne zcela dokonalá vnitřní glazura (*Blažková et al. 2016*, 287; podobně *Blažková – Žegklitz 2016*, 151), zvyšuje se počet morofologických tvarů nesoucích glazuru a nejčastější je tzv. „medová glazura“²⁷ (*Cymbalak – Matějková 2012*, 49), nově se také objevuje olivově zelená glazura (*Cymbalak – Matějková 2012*, 51), hlavně u nádobkových kachlů se vyskytuje jedna specifická keramická třída a nese v keramické hmotě výrazné šupinky slídy, v menší míře se tato hmota objevuje i u stolní keramiky (*Cymbalak – Matějková 2012*, 49). Redukční keramika pokračuje v klesajícím výskytu v souborech, kde se objevuje ve dvou variantách: hrubší s matným povrchem především u vejčitých hrnců a jemnější s kovovým povrchem (*Cymbalak – Matějková 2012*, 53).

Okraje (*Hrdlička – Rychter – Smetánka 1966*, 675; *Cymbalak – Matějková 2012*, 49): v průběhu 15. století odeznívá typ okrajů tzv. „pravé okruží“ (s. 43, *162.185*), které bylo typické pro 14. století.

Ucha (*Blažková et al. 2016*, 284; podobně *Blažková – Žegklitz 2016*, 151): objevují se tři druhy: tažené, páskové a krátké, přičemž ze shora nasedá ucho na okraj a zespoda přiléhá na maximální výduť nádoby, nebo těsně pod ní. Většinou jsou prožlabená, méně často proříznutá.

²⁶ Zde se poznatky z Pražského hradu (*Blažková et al. 2016*, 284) liší s celkovým pražským kontextem (*Blažková – Žegklitz 2016*, 151 - 166) v tom, že na druhém nejčetnějším místě byly v celopražském kontextu hluboké mísy. K četnosti ostatních tvarů až na pekáče, kterých je taktéž málo i v celopražském kontextu se explicitně srovnávací publikace nevyjadřuje. Na druhou stranu pořadí: 1. hrnce, 2. džbány (ale jiný poměr) můžeme sledovat např. v malostranské jínce dům čp. 260/III. (*Cymbalak – Matějková 2012*, 61). Tato jímka ale byla spíše výjimkou, např. v naprosté absenci pánví/trojnožek.

²⁷ Setkat se s ní můžeme už ve 14. století. Většinou pánve/trojnožky na nichž je aplikovaná hnědožlutá glazura (*Cymbalak – Matějková 2012*, 51; *Nekuda – Richterová 1968*, 125; *Pajer 1983*, 75).

Výzdoba (Blažková et al. 2016, 284, 287; podobně Blažková – Žegklitz 2016, 151): jednoduché rýhy, jednořádkové radélko²⁸, ale i radélko v podobě segmentované vlnice (s. 61, 162.525, s. 56, 162.381) nebo razítkovaných obloučků (s. 49, 162.260), vícečetné vývalky²⁹. Mohou se objevovat i ryté motivy (např. křížek na uchu; stejně se objevují i v další fázi), nicméně význam těchto motivů je nejednoznačný a mohlo by se jednat o identifikaci nádob určených jen ke konkrétním pokrmům (Cymbalak – Matějková 2012, 52), nebo příležitostí. V 15. století doznívá výskyt nádob s tzv. „čtvercovým kruhem“³⁰ na dnech.

Fáze 1550 až 1650 (III./IV. až IV.) – raný novověk:

Produkce: zcela nový fenomén je keramika berounské produkce (Blažková et al. 2016, 288). Typicky pozdně středověkou šedou redukční keramikou střídá zakuřovaná keramika³¹ typická pro raný novověk (Cymbalak – Matějková 2012, 51). Stále stoupá různorodost keramické hmoty i její barvy.

Morfologie a inovace (Blažková et al. 2016, 283-4): v jímkách „S“, „1680“ a „R“ (ze sledovaného období) sledujeme nejvyšší výskyt hrnců (60-71%), na druhém místě místo džbánů (pod cca 10%), byly více zastoupeny hluboké a mělké mísy a pánve na třech nožkách. Novou nikoliv nezanedbatelnou složkou fondu byly kameninové břichaté láhve (snad s. 49, 162.256) a malé dózičky. Nádoby mají převážně tvar soudkovitý.³²

Technologie: nádoby jsou opatřeny vnitřní transparentní glazurou (Blažková et al. 2016, 287) a všeobecně je na konci této fáze zastoupení nádob opatřených glazurou nepoměrně větší než těch bez ní.

Okraje (Blažková et al. 2016, 288): v průběhu 16. a od první poloviny 17. století pozbývají okraje svůj dřívější chronologický význam, souhrnně lze konstatovat, že nejvíce se vyskytují okraje oválné, přehnuté, esovitě profilované okraje, případně prožlabené okruží, ven vyhnutý nebo zatažený okraj.³³

Ucha (Blažková et al. 2016, 287; podobně Blažková – Žegklitz 2016, 151): délka

²⁸ Jednořádková verze nejčastěji u keramiky režné, u keramiky glazované pak v plošné verzi.

²⁹ Výskyt vývalkovité šroubovice se postupně zvyšuje na úkor radélka (Cymbalak – Matějková 2012, 51).

³⁰ Kruh rozdělený do čtvrtin. Jednou z možností je, že velikost takového kruhu souvisela s velikostí nádoby – nejlogičtější by tato možnost působila u užitkových nádob, kde by toto znamení mělo praktickou funkci ukazatele velikosti.

³¹ Výsledný produkt vzniká za přispění pryskyřice a dýmu ze dřevěného uhlí - v peci se keramika vypaluje 10 až 12 hodin, ve chvíli, kdy je bílá, se přístup vzduchu do pece uzavře a získá černý kovový lesk. Setkat se s ní můžeme již v 16. století, více pak v polovině 17. století. Na rozdíl od jižních Čech v souborech nepřevažuje. Na venkově se objevuje minimálně až do 18. století (Cymbalak – Matějková 2012, 54).

³² Na Malé Straně tou dobou vejčitý tvar již kompletně vymizel (Cymbalak – Matějková 2012, 67).

³³ „Blažková – Žegklitz 2016, 151“ doplňuje, že z celopražského kontextu od konce 16. století zaznamenáváme masový nárůst esovitě profilovaného okraje a podobně jako „Vařeka 2009, 157“ to vysvětluje snahou položit na hrnce pokličku.

páskového ucha se prodlužuje, zato se zmenšuje jeho prožlabení vnější plochy, jež ubývá i co do četnosti výskytu.³⁴

Výzdoba: objevuje se několikanásobné rýhování (s. 75, 162.469) na horní části výduti, v dolní části nádoby šikmé žlábkování, plošné rádélko,³⁵ ojediněle červené malování (Blažková et al. 2016, 287-8). Spíše ke konci této fáze (podle Cymbalak – Matějková 2012, 51 a 54) se vyskytuje: malba hlinkami, vytlačování stěn nádob do formiček, mramorování, zapouštěná a kapaná glazura a konkrétně u zakuřované keramiky i vlešťování, dále také můžeme sledovat od hrdla až ke dnu vývalkovitou šroubovici, a to typicky v pokročilém 16. století (Cymbalak – Matějková 2012, 63).

V době baroka se v Blažkovou zkoumaných horizontech již prosadil individuální způsob ke kultuře stolování (Blažková et al. 2016, 284), mezi následné typicky barokní typy keramiky spadá například tzv. „hostomické zboží“ (více např. Cymbalak – Matějková 2012, 52-3).

1.2. K morfologii keramiky pozdního středověku a raného novověku

Tato kapitola oproti předchozím podrobněji rozvede vlastnosti jednotlivých tvarů, především na podkladě srovnání jímek „čp. 34/IV“ a „NS“ s jímkami „S“, „1680“ a „R“ jako typických souborech (se všemi výhradami z kapitoly IV.1.1.3.). Tyto nálezy budou srovnány s celopražským kontextem. Některé morfologické typy nejsou ani zmíněné, jelikož se ve zkoumaných objektech (studny 1 a objektu 1) nevyskytují. Kostra informací z jímek Pražského hradu je případně doplněna a porovnání s daty z jiných objektů z pražské aglomerace.

Džbány

Můžeme sledovat široké tvarové spektrum džbánů, které v měšťanských společnostech tvořily spíše reprezentativní úlohu. Z tohoto důvodu se datace džbánů může významně lišit od datace zbytku souboru, jelikož k jeho zániku mohlo dojít dlouho po jeho vzniku (Blažková et al. 2016, 293).

Fáze 1450 až 1550 (II. až III.) – pozdní středověk:

Vejčité džbány s nálevkovitě se rozevírajícím hrdlem, většinou členěným dál vývalky postupně střídají tvary soudkovité (Blažková et al. 2016, 291; podobně Blažková – Žegklitz 2016, 156).

³⁴ Z dalších výzkumů v pražském kontextu je patrný i výrazný otisk prstu v místě, kde ucho nasedá na okraj (Blažková – Žegklitz 2016, 151).

³⁵ Typický jev až pro 2. polovinu 16. a 1. polovinu 17. století (Cymbalak – Matějková 2012, 66).

Na plecích nebo na horní části těla se nejčastěji objevuje jednořádková radélková výzdoba. Objevuje se i radélková výzdoba nejčastěji v podobě segmentové vlnice (Blažková *et al.* 2016, 291), podle „Blažková – Žegklitz 2016, 156“ je tato výzdoba (v kontextu celopražském) nejčastější.

Objevuje se jednoduché červené malování v podobě překřížených linek nebo ploché nízké vlnice kombinované s jednořádkovým rádélkem (Blažková *et al.* 2016, 291; Blažková – Žegklitz 2016, 156).

Většina džbánů je neglazovaná (Blažková *et al.* 2016, 291) rezná s barvou cihlových tónů (Cymbalak – Matějková 2012, 63). Tvarem spíše větší: 17 až 22 centimetrů (Cymbalak – Matějková 2012, 63).

Pásková ucha jsou často prožlabená (s. 71, 162.569), ale i proříznutá (s. 64, 162.598), méně často pak s plastickým žebrem. Zpravidla nasedají na hrdlo (Blažková *et al.* 2016, 291).

Fáze 1550 až 1650 (III./IV. až IV.) – raný novověk:

Veřejitý tvar nádob téměř mizí a převažují protáhlejší soudkovité tvary a nově se též objevují i baňaté tvary (Blažková *et al.* 2016, 291; Blažková – Žegklitz 2016, 157).³⁶

V celopražském kontextu jsou početnější džbánky neglazované (Blažková – Žegklitz 2016, 156).

Běžná je oboustranná glazura, objevuje se i vnitřní glazura (Blažková *et al.* 2016, 291-293).

Výzdoba se objevuje pomocí mramorování (Blažková *et al.* 2016, 293; Blažková – Žegklitz 2016, 156) i stříkáním glazury (Blažková *et al.* 2016, 293).

Novinkou jsou též malované džbánky (Blažková *et al.* 2016, 291; podobně Blažková – Žegklitz 2016, 159). Přesněji datované jsou džbánky berounské produkce,³⁷ a to od poslední čtvrtiny 16. století až do první třetiny 17. století (Blažková – Žegklitz 2016, 159), které jsou spojené s berounským výrobním centrem (Koula 1917-1919, 250-257; Scheufler 1972, 111; Matoušek – Scheufler 1980, 55).³⁸

³⁶ Tento tvar bývá v etnografické literatuře přisuzován pivním džbánkům (Štajnochr 2006, 742).

³⁷ Většinou převládá antropomorfní motiv, objevují se i zoomorfní, případně geometrické a rostlinné motivy, které jsou umístěny na horní polovině těla. Dolní polovinu zpravidla zdobí horizontální linky, hrdlo má nejméně dvě barevná pole a ucho příčné čárky (Blažková – Žegklitz 2016, 159).

³⁸ Nálezy z hrnčířské dílny Adama Špačka v Truhlářské ulici dokládají výrobu malované hrnčiny již před rokem 1572 i v Praze. Charakter jejího malování se však liší od berounské produkce (Blažková – Žegklitz 2016, 159).

Hluboké mísy

Fáze 1450 až 1550 (II. až III.) – pozdní středověk:

Hluboké mísy s hladkým nebo rýhami členěným někdy mírně vyduťtým tělem vyrobené z neglazované hlíny se našly v souborech datovaných do druhé poloviny 15. a první poloviny 16. století (z jímek „čp. 34/IV“, „NS“ a „B“). Celkově se však objevují od konce 14. do konce 16. století (*Blažková et al. 2016*, 288; podobně *Blažková – Žegklitz 2016*, 151). Jejich četnost však s časem výrazně klesá (*Blažková – Žegklitz 2016*, 151).

Vodorovně vytažený okraj může být zdoben promačkáváním a tvarován do výlevky (*Cymbalak – Matějková 2012*, 63). V případě malostranské jímky byly všechny mísy rezné cihlově barvy cihlově červených tónů (*Cymbalak – Matějková 2012*, 63).

Fáze 1550 až 1650 (III./IV. až IV.) – raný novověk:

Tuto fázi nejlépe vystihují nálevkovitě se rozevírající mísy s plastickou, někdy vícenásobnou páskou zdobenou většinou promačkáváním³⁹ (typ „řetízek“ (s. 61, 162.527, s. 41, 162.361); *Blažková et al. 2016*, 288; podobně *Blažková – Žegklitz 2016*, 151).

Vyskytují se i hluboké mísy berounské produkce (*Blažková et al. 2016*, 289).

Hrnce

Hrnce zastupují co do počtu hlavní typ nálezů v raně novověkých nálezových fondech. Odráží se v nich nejlépe většina vývojových změn.

Fáze 1450 až 1550 (II. až III.) – pozdní středověk:

Prosazuje se vejčitý tvar s odsazeným hrdlem a maximální průměrem výduti v třetí čtvrtině až třetině výšky nádoby (*Blažková et al. 2016*, 287; podobně *Blažková – Žegklitz 2016*, 151). Hrnce dosahují různých velikostí (45% hrncovitých tvarů tvoří hrnky a hrnečky; *Blažková et al. 2016*, 284).

Hrdlo bývá členěno třemi až pěti vývalky na podrhlí s případnou jednoduchou rýhou, nebo jednořádkovým rádélkem (*Blažková et al. 2016*, 284; podobně *Blažková – Žegklitz 2016*, 151).

Jejich ucho je krátké a nasedá na maximální výduti, přičemž je zpravidla členěno jednou rýhou/žlábkem (*Cymbalak – Matějková 2012*, 63).

³⁹ Často obecně označované zavádějícím termínem jako pernice (*Blažková – Žegklitz 2016*, 151).

Výpal je oxidační, zřídka stále i redukční (7%), častou barvou keramické hmoty jsou oranžové tóny (*Cymbalak – Matějková 2012, 63*).

Fáze 1550 až 1650 (III./IV. až IV.) – raný novověk:

Tvar soudkovitý, pod hrdlem bývá několikanásobné rýhování od 16. století redukované na jednoduchou až trojnásobnou rýhu (*Blažková et al. 2016, 287*; podobně *Blažková – Žegklitz 2016, 151*).

Hlavním výzdobným prvkem je plošná radélková výzdoba. Méně často se objevují hrnce s celoplošným rýhováním (*Blažková et al. 2016, 287*). V pražském kontextu vidíme ojediněle i hrnce s červeným malováním, kdy červená linka doplňuje rýhování, nebo je dokonce jediným zdobným prvkem. Tato výzdoba přetrvává i do století následujícího (*Blažková – Žegklitz 2016, 151*).

Na rozdíl od ostatních byly soudkovité hrnce vyrobeny z cihlově červeně se pálicí hlíny a opatřeny transparentní glazurou. Současně se vyskytuje vnitřní glazura, která má jinou barvu na okraji oproti glazuře uvnitř (*Blažková et al. 2016, 287*).⁴⁰

Mělké mísy/podnosy/talíře/šály⁴¹

Mělká mísa je typický tvar raně novověkých souborů (*Blažková – Žegklitz 2016, 160*).

V souborech pozdního středověku se na Pražském hradě objevila jen v jednom případě a měla vnitřní glazuru (*Blažková et al. 2016, 293*).

Fáze 1500 až 1575 (III. až III./IV.) – pozdní středověk/raný novověk:

Mísy mají spíše hlubší tvary a jsou opatřeny jednobarevnou glazurou většinou hnědých nebo okrových barev (*Blažková – Žegklitz 2016, 160*).

Fáze 1550 až 1650 (III./IV. až IV.) – raný novověk:

Mísy, které nepatřily do berounské produkce byly taktéž opatřeny malováním (*Blažková et al. 2016, 293*).

Výzdoba mís berounské i „neberounské“ produkce je rozvržena velmi podobně – dno vnitřní plochy bývá rozděleno na centrální část s hlavním motivem a stěny nádoby většinou pokrývají soustředěné linky. Podokrají je určeno drobným malovaným motivům. Výjimečně se na mísách objeví letopočet (*Blažková et al. 2016, 293*; podobně *Blažková – Žegklitz 2016, 160*). V případě berounské keramiky se

⁴⁰ „*Blažková – Žegklitz 2016, 151*“ dodává, že v případě oboustranné glazury mohou být odlišné barvy vnitřní a vnější.

⁴¹ Mělké mísy beru jako takové za projev evoluce kultury stolování (i bez talířů). Šály a podnosy se v souboru studované superpozici jímky s odpadní jámou nenachází, dále se jim věnovat nebudu ani v této chronologii.

v celopražském kontextu vyskytuje její červená skupina (*Blažková – Žegklitz 2016*, 160).

Pánve

Pánve na třech nožkách byly určeny k přípravě pokrmů na otevřeném ohni, případně kladené na hrobec žhavého popela, kdy se nádoba ohřívala radiálním, sálavým teplem (*Štajnochr 2006*, 978). Pánve jsou převážně oxidačně velmi kvalitně vypálené, tenkostěnné a již od 14. století zpravidla opatřeny vnitřní olovnatou glazurou. Glazura pravidelně přesahuje přes okraj a její zbytky se nezdědka objevují na nožkách a na držadle (*Blažková et al. 2016*, 290; podobně *Blažková – Žegklitz 2016*, 154).

Fáze 1500 až 1550 (III.) – pozdní středověk/raný novověk:

Pro starší produkci jsou typické pánve na třech nožkách mají hladké tělo, konkávní čokovitě dno (s. 47, 162.213) a k tělu připojené, mírně se rozšiřující držadlo (s. 46, 162.208, *Blažková – Žegklitz 2016*, 153).

V této fázi dochází k vývoji, kdy se držadlo trojnožek zužuje (s. 68; 162.466; *Blažková – Žegklitz 2016*, 153).

Fáze 1550 až 1650 (III./IV. až IV.) – raný novověk:

Zatímco na ostatních nádobách radélková výzdoba ustupuje, na trojnožkách se začíná objevovat. Čokovitě dno nahrazuje mladší variantu této fáze s rovným dnem.

V ojedinělých případech se můžeme setkat s vnitřní glazurou zelenou, v pozdějším období překrývající bílé nástřepí (*Blažková – Žegklitz 2016*, 154).

Na konci první poloviny 17. století se začínají objevovat pánve velkých rozměrů (*Blažková – Žegklitz 2016*, 154).

Fáze 1566 až 1650 (III./IV. až IV.) – raný novověk:

Převažují varianty s čokovitým dnem a plošným rádélkem zdobenou výdutí. Nechybí však ani pánve s hladkým tělem, případně s prstovaným okrajem (*Blažková et al. 2016*, 291).⁴²

Pokličky

V pozdně středověkých a ranně novověkých souborech na Pražském Hradě se pokličky v nálezových souborech jímek objevují pouze jednotlivě, obdobně je tomu tak i v celopražském kontextu (*Blažková et al. 2016*, 291; *Blažková – Žegklitz 2016*, 154).

⁴² Z poslední čtvrtiny 16. stol. se v souborech objevují i trojnožky s radélkovou výzdobou a rozšiřujícím se držadlem (*Blažková – Žegklitz 2016*, 154).

Fáze do roku 1500 (I. až II.) - vrcholný až pozdní středověk:

Běžné jsou vysoké, zvonovité, často hrubě modelované tvary (*Blažková et al. 2016, 291*; podobně *Blažková – Žegklitz 2016, 154*).

Fáze 1500 až 1650 (III. až IV.) – pozdní středověk/raný novověk:

Tvary raně novověkých pokliček jsou plošší a vždy vytáčené (*Blažková et al. 2016, 291*; podobně *Blažková – Žegklitz 2016, 154*).

Knoflík je modelován dosti nedbale (*Blažková et al. 2016, 291*; podobně *Blažková – Žegklitz 2016, 154*).

Velikost je modifikovaná pro konkrétní hrnec (*Blažková et al. 2016, 291*).

Existence a umístění vnitřního žebra se objevuje u tvarů datovaných do 16. a 17. století, v následující fázi je střídají pokličky bez žebra⁴³ (*Blažková et al. 2016, 291*).

Až na výjimky se glazura nevyskytuje. Mohou se objevit i redukčně pálené pokličky (*Blažková et al. 2016, 291*).

Pekáče a cedníky

Poloduté kuchyňské nádoby, které je v raně novověkých nálezových souborech spíše ojedinělé.⁴⁴ Tvar pekáče není vhodný pro usazení výzdobných prvků, a proto se jedná o chronologicky málo citlivý tvar datovatelný od konce 16. do přinejmenším první poloviny 18. století. Od poloviny 17. století může být pekáč opatřen i prstovanou páskou (*Blažková et al. 2016, 289*).⁴⁵

Vzhled cedníku je dán jeho funkčním požadavkem, a to oddělit od sebe část kapalnou a tuhou vybrané potraviny. Nejčastěji se jedná o mísovité tvary někdy opatřené držadlem, s perforovaným dnem a dolní částí těla (*Blažková – Žegklitz 2016, 153*).

Ostatní stolní a kuchyňské tvary keramiky

S klesajícím stářím nálezových souborů klesá i počet předmětů vztahující se k přípravě nebo konzumaci pokrmů. Od čtvrtiny 16. století to jsou například břichaté kameninové lahvičky, u nichž přepokládáme lékařské využití. Spíše je lze ale pokládat za předměty multifunkční pro uchovávání tekutin všeho druhu včetně pálenky. Obdobně nacházíme i

⁴³ Podle „*Blažková – Žegklitz 2016, 154*“ je v celopražském kontextu funkce žebra neznámá a pokličky bez žebra se objevují již na přelomu 16. a 17. století.

⁴⁴ Vzhledem k tvarovým vlastnostem a výskytu vnitřní glazury se nabízí hledat vztahovou (funkční) rovinu i mezi těmito lahvičkami a dózičkami na jedné straně a mističkami s hrnky (viz další kapitola) na straně druhé.

⁴⁵ U pekáčů se často jedná o původně lahvovitou nádobu, která byla v polozavedeném stavu rozříznuta v ose na polovinu, původní „hrdlo“ bylo zformováno do tvaru hubičky a k původnímu „dnu“ bylo připevněno duté držadlo (s. 46, *162.308*; *Blažková – Žegklitz 2016, 153*).

kameninové nebo vnitřně glazované dózičky, které se primárně považují za spotřební materiál lékáren jako dávkovací prostředek mastí a léčiv (*Blažková et al. 2016, 299*).

Chronologická citlivost těchto předmětů je velmi malá. V nezměněné podobě se objevují od 16. do 18. století s tím, že s těžištěm jejich výskytu je 17. století. Za hlavní oblast produkčního centra těchto kameninových výrobků se považuje západní Sasko až východní Durynsko. Dózičky s vnitřní glazurou měly pravděpodobně centrum výroby v od jižního Saska do severního Hesenska (*Blažková et al. 2016, 299*).

Mezi další nekategorizované tvary patřila na Pražském hradě například holba, květináč, vysoké kameninové láhve, váza, konvice, kasička, či kukačka/píšťalka (snad dětská hračka).

Hrnky a mističky

Malé hrnky (sedm až 12,9 centimetru), které podle etnografické literatury studované Blažkovou mohly sloužit k přijímání pokrmů, coby měřidlo jedné porce. Ojedinele se vyskytují v nálezových souborech konce 16. a první poloviny 17. století (*Blažková et al. 2016, 293*).⁴⁶

Mističky jsou zase jednoduché zdobné (okraj cca devět centimetrů, dno čtyři centimetry, výška devět centimetrů) mísy mírně nálevkovitě se rozevírajícího tvaru. Jejich jediným výzdobným prvkem bývá jednoduchá rýha těsně pod okrajem. Vždy mají vnitřní glazuru a jejich funkce je nejasná. Setkáváme se s nimi od konce 15. do poloviny 17. století (*Blažková et al. 2016, 294*).

Kachle

V odpadních jímkách Pražského hradu jsou kachle v celkovém počtu ostatních nálezů zastoupeny jen 3% (*Blažková et al. 2016, 298*).

Dále se přidřím celopražského kontextu. Tradice kachlů plynule přechází ze středověku do novověku a nejvíce nalézáme kachle komorové a nádobkové s případnými ozdobnými prvky (*Blažková – Žegklitz 2016, 167*).

Fáze 1450 až 1520 (II. až III.) – výklenkové kachle, pozdní středověk:

Výklenkové kachle jsou specifickým druhem na pomezí kachlů nádobkových a komorových. Nejstarší jsou datovány kolem 14. století, nicméně největší rozmach zažívají v pokročilém 15. století se sporadickým přesahem do prvních let 16. století.

⁴⁶ „*Blažková – Žegklitz 2016, 159*“ doplňuje, že v celopražském kontextu mají tvar většinou válcový, méně často soudkovitý. Jednoduchý válcový tvar může být oživen odsazením na patku nebo tordování či promáčkáváním stěn. Velké procento nálezů hrnků bývá opatřeno oboustrannou glazurou, která podle nich plní jednoznačně dekorativní roli. Objevuje se i mramorování, vpíjení glazury a koncem první poloviny 17. století se objevují i hrnky s tordovaným tělem a s jednobarevnou majolikovou glazurou.

Mohly na nich být vyřezány drobné architektonické či rostlinné prvky. Jejich zadní stěna je ve sledované době půlválcová (*Blažková – Žegklitz 2016, 171*).

Fáze 1500 až 1620 (III. až IV.) – nádobkové kachle, pozdní středověk/raný novověk:

Nádobkové kachle jsou značně uniformní již od 14. století. Ve sledované době se již nesetkáváme s trojúhelníkovým ústím a kruhovým ústím a až na ojedinělé výjimky ani s baňatými kachly. Převážně se dále vyskytují kachle se čtvercovým, nebo obdélníkovým ústím (jinak také s ústím tyglíkovitým nebo miskovitým). Ve sledovaném období již ale sledujeme především miskovité kachle (*Blažková – Žegklitz 2016, 168*).

Všechny vlastnosti od rozměrů přes umístění lišty, tvar až po vnitřní šroubovici nelze považovat za chronologicky citlivý prvek. Od začátku 16. století se setkáváme s glazurou, ale až do prvních desetiletí 17. století sledujeme převahu rezných kusů. Poté se nádobkové kachle vytrácí. Ojediněle můžeme sledovat výzdobu na dně kachle. (*Blažková – Žegklitz 2016, 169*).

Od 16. století a dále pak po polovině 16. století je trendem snižování hloubky nádobkového kachle (*Blažková – Žegklitz 2016, 171*).

Fáze 1500 (II./III.) – komorové kachle, pozdní středověk:

Ve sledovaném období můžeme komorové kachle dělit na tři typy. Na přelomu 15. a 16. století doznívá výroba kachlů souhrnně nazývaných jako gotické: čtvercové kachle s přední vyhřívací stěnou (převážně neglazovanou), hlubokou komorou, jednoduchou okrajovou lištou a schématickým výtvarným ztvárněním motivů (*Blažková – Žegklitz 2016, 171*).

Fáze 1490 až 1533 (II./III. až III.) – komorové kachle pozdní středověk/raný novověk:

Od 15. století se pak mění především z hlediska výtvarných motivů. Objevují se především náboženské a heraldické motivy. Typická je i v gotice používaná mluvící páska a z architektonické tematiky se objevují pilíře na dřívě téměř nezdobených okrajích (*Blažková – Žegklitz 2016, 171-173*).

V 16. století se projevovává slohová rozkolísanost, a to například na používání majuskuli i renesanční minuskuly na římsových kachlech ve stejném období. Ty byly často ztvárněním cimbuří s dalšími nejčastěji rostlinnými, ale také i zoomorfními a někdy geometricky-rostlinnými motivy.

Fáze 1533 až 1566 (III./IV.) – komorové kachle, pozdní středověk/raný novověk:

V druhé třetině 16. století nabývají kachle výtvarně i technologicky lepší úroveň. Méně se objevují náboženská témata. Pokud se objevují, tak převážně biblická. Zato

masově se produkují zcela nové kachle s portrétem. Mění se i římsové kachle a zuby cimbuří jsou nahrazena lunetami. Čelní stěna tedy nese především antropomorfní motivy spolu s architektonickými prvky (sloupy na okraji). Přibývá glazovaných kusů. Komora se celkově snižuje (*Blažková – Žegklitz 2016, 173*).

Fáze 1550 až 1575 (III./IV. až IV.) – komorové kachle, raný novověk:

Dříve výjimečné kachle obdélného formátu se v této fázi objevují masově. Znovu se vracejí motivy náboženské, nicméně vybraná témata se s předchozími motivy z gotiky již nekryjí. Také ale přibývá výzdoba alegorická, mytologická, antická, profánní, rostlinná a geometrická, či jejich kombinace. I architektonické výzdobné prvky se stávají složitější (zdvojení prvků a jejich bohatá výzdoba). Nesrovnatelně častěji se objevují i vyřezávané římsy, které stratifikovaly jednotlivé části kamen. Glazura je již pravidlem, často vícebarevná, včetně majoliky a vzácně se setkáváme i se zlacením (*Blažková – Žegklitz 2016, 174*).

Fáze 1575 až 1640 (IV.) – komorové kachle, raný novověk:

Tato fáze je charakteristická ústupem motivů zoomorfních a antropomorfních a motivy se omezují především na ornamenty rostlinné a geometricko-rostlinné. Koncem 16. století doplňují sortiment kachle velkého formátu (se stranou až 30 centimetrů). Mají nízkou pravoúhlou rámovou komoru dělenou příčnými žebry, chybí jim reliéfní výzdoba, zato mají vícebarevnou glazuru (mramorování, tupování; *Blažková – Žegklitz 2016, 174*).

Po přelomu 16. a 17. století se vyskytují kachle s potlačeným ústředním motivem a bohatou výzdobou okrajů rostlinnými motivy. Objevují se i motivy erbovní a alegorické zasazené do kartuše (raně barokní kachel; *Blažková – Žegklitz 2016, 175*).

Jak autoři uvádí (*Blažková – Žegklitz 2016, 175*), nastíněný vývojový model je třeba brát s ohledem na fakt, že jednotlivé trendy volně mezi fázemi přechází a mizí. Podle autora se zmíněné fáze jeví jako klimax sledovaných jevů – typický/idealizovaný model, který nelze brát doslovně (do roka a do dne). Ohled je třeba brát i na to, že kamna mohly sloužit velmi dlouhou dobu, než byly nahrazeny/zlikvidovány. V souborech 16. století mohou být tyto „rezidua“ dosud datovaná do 15. století.

1.3. Deskriptivní systém

Keramiky lze hodnotit z pohledu tří základních okruhů otázek (srovnání *Vařeka 1998, 123*):

technologie výroby (předmět kapitoly IV.1.4.),
kulturní, sociální a ekonomický kontext (předmět kapitoly V.1, VI. a VII.),
nálezový kontext (předmět kapitoly III.3.1. a VI.1.).

Při třídění střepů do jednotlivých keramických tříd jsem (na základě poznatků z kapitoly IV.1.1.) věnoval pozornost těmto vlastnostem (podobně *Vařeka 1998*, 124-126):

strukturu keramické hmoty (množství, velikosti a charakteru příměsí),
povrchu neboli výskytu a charakteru **glazury** a **fabrikaci**, kde jsem sledoval:
povrchovou úpravu, výrobní stopy mimo dno (vývalky, modelační rýhy, tažení
modelační hlíny prsty, lepení z válečků apod.), výrobní stopy na dnu (odříznutí
strunou, okrajové a obvodové lišty),

přepálení a očazení,

barvě (povrchu a keramické hmoty),

u kachlů jsem navíc sledoval, zda-li mají (q) či nemají (w) **výzdobu**. Výzdobu všech
keramických kusů ale jinak popisuji zvláště v poznámkách **tab. 4** „*Souhrn
keramických nálezů*“;⁴⁷ kde upozorňuji na chronologicky nejvíc citlivé výzdobné
prvky, stejně tak v průběhu textu, kde odkazuji na kresebnou dokumentaci.

Na základě výše zmíněných parametrů jsem převzal členění keramických tříd Blažkové
(*Blažková 2016*, 302) na technologické skupiny takto:

- 1 a 2 – světle se pálicí neglazovaná keramika,
- 3 a 4 – cihlově červeně se pálicí neglazovaná hlína,
- 5 a 6 – neglazovaná hlína hnědých a šedohnědých odstínů,
- 7, 8 a 9 – světle se pálicí hlína s vnitřní glazurou,
- 10 – hrnčina pálená v redukčním prostředí,
- 11 - světle se pálicí neglazovaná hlína s červeným malováním,
- 12 – cihlově červeně se pálicí hlína s vnitřní glazurou,
- 13, 14 a 15 – oboustranně glazovaná hrnčina,
- 16, 17 a 18 – kamenina,
- 19 – tzv. „berounské zboží“,
- 20 – světle se pálicí malovaná keramika,
- 21 – oboustranně glazovaná hrnčina zdobená mramorováním,
- 22 – zakuřovaná hrnčina,

⁴⁷ Datace je založena na chronologicky citlivých znacích keramiky a popisuje jak pravděpodobný výskyt v čase na základě předchozích kapitol. Pokud tomu kontext nasvědčoval, zkoušel jsem zúžit rozsah na co možná největší citlivost.

23 – majolika,

24 – fajáns.

Fotografické zpodobnění vymezených technologických skupin přikládám v příloze obr. 21. Při rozboru jsem speciálně vyčlenil kachle. Zvlášť jsem také sledoval výskyt typických chronologicky citlivých střepů z loštických pohárů a polokameniny.

Konkrétně v nálezovém souboru sondy 2 odpadá nutnost třídít keramické nálezy na střepy a celé nádoby, jelikož se skoro žádná celá nádoba nenašla. V rámci popisu keramiky totiž zohledňuji krom keramických tříd a výzdoby i druh nádoby, a to na základě kapitoly IV.1.2. Zvlášť sleduji okraje, a to podle deskriptivního systému Blažkové (*Blažková 2016, 287*), který přikládám v příloze obr. 22. Výsledky rozboru jsem shrnul v grafech s komentáři v následující kapitole (*IV:1.6.*) a v příloze tab. 4.

1.4. Shrnutí keramického souboru studny a odpadní jámy

Přestože rozbor materiálu ukázal, že původní předpokládaný potenciál souboru spočívá v něčem jiném než v možnosti srovnat dva zčásti, nebo zcela „in situ“ objekty z různých dob, má i nadále původní, jinak poctivě odvedená dokumentační práce svojí výpovědní hodnotu. Například kresebná dokumentace keramického fondu dobře zachycuje chronologicky citlivé výzdobné prvky přelomu středověku a novověku, na které v průběhu práce poukazují.

Stejně tak srovnání technologických inovací především glazury by mělo jinak kruciólní význam pro chronologické oddělení případných dvou různě starých objektů. Proto jsem se rozhodl alespoň nastínit v následujících podkapitolách, jak bude vypadat rámec postupu případného rozboru časově jednotnějších objektů na parcele Darex.

Do studny i objektu se dostaly vrstvy s keramikou z různých fází a další rozbor je tak pokusem o uplatnění vytvořeného rámce na dva časově nejednotné zásypové horizonty. Výsledky práce tak přinesou zprávu o tom, jak by vypadaly data získané rozbořením zásypů sekundárním odpadem různého chronologického určení, kdyby jejich interpretaci byla věnována stejná pozornost jako např. uzavřeným nálezovým celkům (k pojmu nálezový celek viz. *Vencl 2001*).

Vyhodnocujeme-li keramický soubor ze sondy 2 z hlediska jeho složení, lze konstatovat následující – viz graf 1 - 7. Keramický nálezový fond z obou objektů čítá 454 keramických kusů.⁴⁸

⁴⁸ Keramickým kusem označuji všechny zlomky či části nádob, které šly slepit, respektive byly laboratorně slepeny před vlastním rozbořením, nebo k sobě sice slepit nešly, ale zjevně k sobě patřily. Tyto střepy tak byly zapsány pod stejným inventárním číslem. Používaná čísla tedy znázorňují nikoliv pouze jen jednotlivé střepy (kterých je ve výsledku podstatně víc), ale unikátní jedince (nádoby a kachle; dále jen „*keramické kusy*“).

Při popisu používám výraz „*vnitřní glazura*“.⁴⁹ U kachlů se logicky naopak myslí vnější glazura. Výskyt a formu glazury přejímám ve sledovaném období jako nejmarkantnější technologický projev časové příslušnosti.

Kachle můžeme dle kontextu zařadit do druhé poloviny 15. až první třetiny 16. století. Jsou s reliéfní výzdobou nebo nádobkové a nenesou žádný chronologicky citlivější ani umělecky hodnotnější prvek (objevuje se rostlinný dekor na sytě zelené glazuře).

1.4.1. Keramická hmota a glazura

Graf 1 zobrazuje sáčky z objektu 1 – odpadní jámy. Soubor poskytl k rozboru 175 keramických kusů (viz tab. 4) v následujícím poměru:

Vysoký počet kusů (24) je ze světle se pálicí neglazované keramiky. 21 kusů v souboru studny zastupuje cihlově červeně se pálicí neglazovaná hlína. Neglazovaná hlína hnědých a šedohnědých odstínů v souboru čítá jen nepatrné množství kusů (4). Světle se pálicí hlína s vnitřní glazurou je dominantní skupinou (31 kusů). Vysokým poměrem k celku je zastoupena i hrnčina pálená v redukčním prostředí (22 kusů). Světle se pálicí neglazovaná hlína s červeným malováním v souboru skoro chybí. 12 kusů je zastoupena cihlově červeně se pálicí hlína s vnitřní glazurou.

Oboustranně glazovaná hrnčina byla zastoupena 13 kusy. Kamenina v souboru (až na jednu výjimku) zcela chybí. Tzv. „berounské zboží“ je zastoupeno 10 kusy. Oboustranně glazovaná hrnčina zdobená mramorováním a světle se pálicí malovaná keramika jsou zastoupeny marginálně. Zakuřovaná hrnčina, majolika a fajáns chybí. Polokamenina je zastoupena 10 kusy.

Mimo řazení skončila skupina 11 kusů. Mezi nimi je jen jeden výskyt atypické oboustranně glazované kasičky z kameniny (s. 41, *162.384*; obr. 26). Keramická hmota vykazovala tzv. sendvičový efekt, na povrchu byla atypická engoba a glazura byla skoro 0,5 milimetrová. Mimo tento střep rozbor odhalil skupinu střepů s bílým lomem a lehce nažloutlým povrchem, nebo světle bílým povrchem. Šířka střepů byla různá. Další výzkum ukáže, zda se tato jedna třída s dvěma skupinami početně prosadí i v jiných souborech.

Graf 2 zobrazuje sáčky ze studny 1. Soubor poskytl k rozboru 175 keramických kusů (viz Tab. 4) v následujícím poměru:

⁴⁹ Zvažoval jsem užití slova jednostranná, a to z toho důvodu, že u keramiky technického užití (především kachle) můžeme sledovat vnější glazuru. Na druhou stranu by termín působil jako zavádějící, jelikož u stolní keramiky se téměř výhradně bavíme o vnitřní glazuře, a to pouze s výjimkou hostomického zboží typického až pro mnohem mladší období.

Vysoký počet kusů (40) je ze světle se pálicí neglazované keramiky. Oproti grafu 1 je zde vyváženější zastoupení skupiny 1 a 2 mezi sebou (1:2). Skupina 1 v předchozím souboru téměř chyběla. V podobném poměru k celku jako v grafu 1 je i skupina 28 kusů v souboru studny, která zastupuje cihlově červeně se pálicí neglazovaná hlína. I poměr mezi skupinami 3 a 4 je podobný (2:1). V poměru k celku oproti objektu 1 má vyšší zastoupení kusů (28) v souboru studny 1 neglazovaná hlína hnědých a šedohnědých odstínů.

Světle se pálicí hlína s vnitřní glazurou je nejpočetnější skupina, která dohromady čítá 67 kusů. Oproti objektu 1 zastává v poměru k celku i absolutním číslem vyšších hodnot. Je největší skupinou souboru studny 1. Silná fragmentarizace ovšem znemožňovala určit, zda na vnější straně potencionální nádoby glazura chyběla úplně nebo jen v místech odkud pocházel střep.

Vysokým poměrem k celku je zastoupena 34 kusy i hrnčina pálená v redukčním prostředí. Světle se pálicí neglazovaná hlína s červeným malováním v souboru skoro chybí. V menším poměru k celku oproti Grafu 1 je 17 kusy zastoupena cihlově červeně se pálicí hlína s vnitřní glazurou.

V menším poměru k celku oproti Grafu 1 (18 kusy) je zastoupena i oboustranně glazovaná hrnčina. Kamenina v souboru zcela chybí. Tzv. „berounské zboží“ je zastoupeno 7 kusy. Světle se pálicí malovaná keramika je zastoupena marginálně. Oboustranně glazovaná hrnčina zdobená mramorováním je zastoupena marginálně (1), zakuřovaná hrnčina, majolika a fajáns chybí. V dvakrát menší míře než v objektu 1 se ve studni 1 nachází polokamenina (5).

Mimo řazení skončila skupina 8 kusů. Byly to střepy s bílým lomem a nažloutlým povrchem, nebo vyložené bílým povrchem. Šířka střepů byla různá. Další výzkum ukáže, zda se tato jedna třída s dvěma skupinami početně prosadí i v jiných souborech.

Grafy 6 a 7 ukazují poměr střepů v souboru podle jejich šířky. Poměr šířky střepů ukázal, že nejpočetnější skupinou v objektu 1 jsou střepy s mocností od 0,5 do 1 centimetru. Stejně tak oproti studni 1 má objekt 1 o něco vyšší poměrné zastoupení skupiny střepů nad 1 centimetr. Naopak menší poměrné zastoupení mají v objektu 1 střepy do 0,5 a 0,5 centimetru široké. Studna 1 má tedy celkově tenčí střepy a částečně se tak dá vysvětlit jejich silnější fragmentarizace. Objekt 1 nemá tak fragmentarizovaný soubor střepů, třebaže fragmentarizovaný je, ale silně fragmentarizované střepy se vyskytují méně často.

1.4.2. Okraje

Graf 3 ukazuje poměr typů okrajů v rámci souboru studny 1. Nejvíce je zde zastoupen oválný okraj (25), méně zastoupeny jsou zde okraje přehnuté (5), prožlabené okruží (4) a šikmo

ven vyhnuté okruží (8). Vůbec nejsou zastoupeny (jednoduché) ven vyhnuté okraje a okraje s náznakem esovité profilace. Všechny okraje totiž mají již plně přizpůsobený tvar pro položení pokličky. Častý je tak okraj esovité profilace (11). Marginálně je zastoupen zatažený okraj (1). Přesto velká část střepů skončila mimo řazení (18).

Ve chvíli, kdy bylo jasné, že rozbor provádím na souboru dvou zásypů s velkým chronologickým rozsahem od vrcholného středověku sahajícím až do raného novověku, již ztratilo smysl vyčleňovat nové skupiny okrajů. Jednak proto, že v raném novověku okraj ztrácí svoji chronologickou citlivost a za druhé proto, že starší typy okrajů by se ztratily v rané novověké variabilitě (nevyskytoval se žádný okraj mimo sledované fáze). Šlo převážně o velice jednoduché oválné okraje, které navíc vzhledem k silné fragmetarizaci mohly být z pokliček, ale nešlo je přesněji zařadit. Z chronologického hlediska tak byla důležitá pouze vysoká okruží typická pro vrcholný středověk.

Graf 4 ukazuje poměr typů okrajů v rámci souboru studny 1. Nejvíce je zde zastoupen oválný okraj (14). Následovaly typy okrajů: přehnutý (7), esovitě profilovaný (5), prožlabené okruží (4) a okraj ven vyhnutý (3). Pouze jedním kusem byly zastoupeny okraje šikmo ven vyhnuté a zatažené. Zcela chyběly okraje s náznakem esovité profilace.

Soubor studny 1 měl taktéž velkou skupinu okrajů mimo řazení se stejným interpretačním problémem jako soubor objektu 1 (viz výš). Celkově je ale vzorek příliš malý na jakékoliv interpretační závěry.

1.4.3. Morfologie

Většina kusů nebyla rekonstruovatelná ani z části, jedná se především o zhodnocení výpovědní hodnoty nálezového fondu. Z těch kusů, které byly rekonstruovatelné alespoň z části (mimo kachle), mohu jmenovat pánev na třech nožkách (s. 47, *162.213*), mísy (např. s. 53, *162.407*), džbáněk (s. 61, *162.506*), talíř (s. 61, *162.507*), kompletní mističku (s. 63, *162.588*) a hrnec (např. s. 68, *162.440*). V **grafu 5** dále shrnuji morfologickou výpověď souboru.

2. Sklo

Rozbor skla Hedviky Sedláčkové⁵⁰ přinesl shrnutí skleněného nálezového fondu. Nejvíce nálezů pochází ze studny 2, méně pak z ostatních studní (*Huml 1995, 20*).

⁵⁰ PhDr. Hedvika Sedláčková, CSc. v současné době pracuje na souhrnné publikaci, jež bude obsahovat i rozbor skleněného nálezového fondu z parcely č. 578. Její nepublikovaná zpráva je uložena v Oddělení archeologických sbírek Muzea hlavního města Prahy.

Z rozboru plyne, že v „objektu 1 (studni 1)“⁵¹ se našel menší soubor dutého a plochého skla (viz obr. 20) časově zařaditelný do dvou období. Většinu nálezů tvoří sklo vyráběné v posledních desetiletích 16. a počátku 17. století. Jedná se o běžné typy pohárů s polovejčitou a vřetenovitou kupou. Výhradně do 17. století, nebo spíše k jeho polovině, patří kónická číše z velmi čirého, nepatrně do růžova zbarveného skla s žebry, vyfukovaná do kovové formy (s. 40, 160.540). Několik drobných zlomků patří gotickým číším. Typický charakter nálepu na zlomku (s. 37, 160.538) odkazuje na 14. století.

Pro celkový přehled byl závěr závěry rozboru skla sondy 2 shrnut v příloze **tab. 5** „Souhrn skleněných nálezů“.⁵² Proti původnímu předpokladu, že sklo ze 14. století se nacházelo ve studni 1 a sklo z přelomu 16. a 17. století v objektu 1, se ukázalo, že sklo je stejně jako keramický fond promíchaný. Potvrzuje tak velice krátkou časovou následnost mezi zasypáním studny a zasypáním objektu.

2.1. K původnímu rozdělení nálezů skla

V. Huml zřejmě vycházel z rozboru skla Sedláčkové a vyjmenoval v průběhu své nálezové zprávy chronologicky citlivé morfologické a výzdobné prvky skla. Stejně jako u keramiky, převedu výsledky rozboru nálezové zprávy do „de facto“ tří typů Humlova původního dělení skla na parcele č. 578 takto (Huml 1995, 20-21):

Typ 1 opět (jako u keramiky) chronologicky spadá do konce 14. a první poloviny 15. století. Tento typ je zastoupen po poskrovnu.

Typ 2 chronologicky spadá do 16. století. Jde především o stolovací sklo čiré barvy, světle zeleného či namodralého odstínu, výjimečně modrofialové barvy. U malých lahviček i větších nádob se dochovala povrchová opalizace.⁵³

Typ 2a opět chronologicky spadá do 16. a poč. 17. století. Jde především o užitkové sklo používané v lékárně, sklo čiré i barevné, modré i světle zelené. Tento typ se ale ve sledovaných objektech (studny 1 a objektu 1) nenacházel, takže se mu nebudu zatím dále věnovat.

⁵¹ Autorka vyhodnocuje tyto dva objekty jako jeden celek. Níže popisují proč.

⁵² Tabulka skleněných nálezů, tak jak byla v katalogu rozboru skla přiloženého k nálezové zprávě, byla nejdříve přepsána a pak upravena tak, aby nebyla změněna podstata textu. Datace je zde velice úzce vymezená do dvou intervalů. Toto velice úzké vymezení je dle mého názoru spíše ovlivněno kontextem a je otázka, zda-li to byla datace skla, nebo domnělá datace vrstvy. Sklo jde většinou datovat do širšího kontextu 2. poloviny 16. století a počátku 17. století, v jednom případě pokročilé druhé poloviny 17. století (s. 40, 160.540).

⁵³ Opalizovat neboli hrát duhovými barvami.

Typ 1	Typ 2
číše české (střepy z nich) s bradavkovitým dekorem	číše, některé jsou zdobeny zlatými proužky a drobnými zlatými tečkami
x	džbáněk (jen hrdlo) s ozdobným ukončením ucha
x	lahve s baňatým tělem a dlouhým kónickým hrdlem a plastickým dekorem na těle
x	lahve vejčitého tvaru s rozevřeným okrajem
x	lahvičky se stlačeným oválným tělem a nižším hrdlem zakončeným přehnutým okrajem a dvěma oušky na podhrdlí
misky (jejich části) zdobené skleněnými nitkami	x
nádoby (jejich části) zdobené skleněnými nitkami	x
poháry (jejich části) zdobené skleněnými nitkami	pohárek kónický, modrofialové barvy s rozšířenou základnou
x	pohárek vysoký štíhlý, někdy zdobený zatavenými bílými vlákny, jindy zase skleněnými nitkami, nebo je obvod terčovitěho dna zdoben vytlačovaným dekorem
x	pohárky na profilované nožce, někdy se středem zdobeným hlavičkami lvů
x	pohárky nízké s prohnutými stěnami
x	sklenice štíhlé válcovité s terčovitou nožkou
x	sklenice vysoké trychtýřovitěho tvaru
x	skleničky kalichovitěho tvaru
terčíky ze skleněných oken	x
x	víčko z pohárku zvonovitěho tvaru s profilovaným knoflíkem a nízkou manžetou

3. Pylové vzorky

Je velká škoda, že provedené pylové analýzy dlouho zůstávaly (ve své kompletní podobě) nepublikované. Analýza totiž měla být jedním z prvních pokusů o to dokázat vzájemný interpretační vztah mezi pylovou analýzou a archeologickým rozbořem městských středověkých a raně novověkých areálů. Ilustruje to dopis z archivu V. Jankovské, která analýzu provedla, a kde V. Huml shrnuje dosavadní zjištění a nastiňuje možný význam analýzy (obr. 25).⁵⁴

Podle zprávy (*Jankovská 1995, 1*) byla pylová zrna relativně dobře zachovaná a podstoupena chemické analýze, která zohledňovala, že vzorky obsahovaly převážně minerální složku, jež byla tvořena jak karbonáty, tak silikáty.

⁵⁴ Z tohoto dopisu není jasné, jestli byly zaslány k rozboru vzorky ze všech studen. Podle Jankovské byl proveden rozbor čtyř studní. V nálezořvé zprávě jednou Huml uvedl, že rozbor byl dělán na studních 2, 3, 4 a 5. Jde tak zřejmě o omyl, jelikož z pylové analýzy i z kontextu vyplývá, že rozbor byl dělán na studních 1, 2, 3 a 5.

Preparace vzorků

Karbonáty byly chemicky odstraněny preparací s kyselinou chlorovodíkovou, silikáty byly chemicky odstraněny preparací (24 h) s kyselinou fluorovodíkovou, organické látky byly odstraněny metodou acetoólzy (*Jankovská 1995, 1*).

Vzorky pylu ze všech studní kvantitativně dostačovaly k dalšímu vyhodnocení. Pylové spektrum ze studní 1, 3 a 5 bylo kvalitativně i kvantitativně značně bohaté. Soubor studní 1, 3 a 5 byl do té doby nejbohatší⁵⁵ ze všech dosud analyzovaných pylových spekter českého středověku (*Jankovská 1995, 1*). Všechny čtyři pylová spektra ze studní odpovídají svým kontextem jiným pylovým městským spektrům z dané doby, tzn. převládá v nich pylové spektrum bylinné nad dřevinným, podobně (ale v jiném poměru) jako například v Mostě.⁵² Situaci shrnuje graf 9.

Bylinné pylové spektrum bylo druhově pestré a zrna měla dobrou kvalitu. Pravidelně se opakoval nález pylů exotických čili importovaných taxonů.

Největší zastoupení mají obiloviny, zastoupeny jsou ale i polní a luční plevele, ruderalní a rumištní flóra (*Jankovská 1995, 5*), pod které byly nově v rámci vlastního třídění zahrnuty taxony trvale sešlapávaných biotopů a taxony indikující organické znečištění okolních stanovišť.

Následné rozřazení do skupin podle biotopu proběhlo ve spolupráci s konzultantkou bakalářské práce Adélou Pokornou. Oproti původní analýze je kladen důraz na diagnostické druhy a dále pak druhy, které jsou zařaditelné do daných biotopů podle kontextu (třebaže sami o sobě nemají jednoznačnou výpovědní hodnotu o biotopu). Citace uvedené v závorkách odkazují na původní myšlenky analýzy, nicméně ji podrobují systematictějšímu rozřazení ve světle posledních archeobotanických publikačních trendů, které ale není v rozporu s původními výsledky analýzy. V následné diskusi přidám aktuální poznatky vztahující se k 25 let staré a zatím nepublikované analýze.

Shrnutí analýzy pylových spekter studen 1, 2, 3 a 5 přikládám v příloze **tab. 2** „*Výsledky pylové analýzy*“. V hrubém schématu pak výsledky rozřazují do skupin podle biotopů (v rámci celého nálezového kontextu!) zde:

Studna 1 (*Jankovská 1995, 1-2*)

V pylovém spektru (shrnující přehled spekter všech studní přikládám v grafu 7) převládala nebyvale bohatá bylinná složka vegetace.

Dřeviny lesních porostů: jedle, líska, dub, habr, buk, lípa, vrba, borovice, bříza.

⁵⁵ Pro srovnání výzkum v Mostě zachytil v jímce 5 pylovou analýzou 481 zrn bylin, 62 zrn dřevin a 172 vajíček parazitů. Ve studni 51 pak odhalil 410 zrn bylin, 26 zrn dřevin a 244 zrn parazitů (*Jankovská 2002, 159*).

Pěstované dřeviny: ořešák, kalina, růže a slivoň.

Druhy dřevin eutrofizovaných biotopů: bez černý.

Druhy problematické z hlediska determinace: moruše a relativně velké množství pylu myrta-hřebíčkovce.

Převládají druhy pěstovaných bylin: pšenice, žito, pohanka, obiloviny blíže neurčené.

Vyskytují se druhy rostlin, které mohly být záměrně pěstované i plané: brukvovité, mrkvovité a vikvovité nebo réva.

Vysoký je výskyt pylů polních plevelů obilovin: chrpa modrák, rdesno červivec, opletka obecná.

Byliny ruderalních a polopřirozených biotopů: vřes, lipnicovité, hvězdnicovité, jitrocel větší-prostřední, řepík, kozinec, prorostlák, zvonek, chrpa čekánek a luční, pcháč, kokotice, tužebník, máta, krvavec toten, hlaváč, jetel, rozrazil, vikev, kyprej vrbice, šťovík menší, rdesno ptačí, ostrožka, ve větším množství byl také zjištěn pyl úporu, světlíku a třezalky. Specificky rumištní druhy: merlíkovité, kopřiva, pelyněk.

Mezi ojedinělé nálezy patří zmíněný brutnák lékařský, který mohl být záměrně pěstovaný.

Poměrně vysoký je i výskyt neurčených pylových zrn.

Nalezení parazitů dokládající zdravotní stav populace městského obyvatelstva.

Studna 2 (*Jankovská 1995, 3*)

Z této studny pochází nejméně pylových zrn ze zkoumaných studen.

Pyl dřevin je zastoupen v nízkých hodnotách, nejvíce borovicí.

Převládají pěstované druhy bylin: pšenice, nebo neurčené obiloviny.

Zastoupeny jsou i vikvovité, které mohly být jak plané, tak záměrně pěstované.

Polní plevele obilovin zastupuje chrpa modrák.

Byliny ruderalních a polopřirozených biotopů: vřes, pyly divokých trav, hvězdnicovité, rdesno ptačí (okraje cest, sešlapávané plochy). Mimo to jsou v pylovém spektru i specificky rumištní druhy flóry. Z nich jsou zde zastoupeny merlíkovité.

Studna 3 (*Jankovská 1995, 3-4*)

V pylovém spektru převládají bylinné pyly, nicméně pyly dřevin jsou taktéž hojně zastoupeny.

Dřeviny lesních porostů: borovice, bříza. Sporadicky dále: jedle, buk, dub, smrk, líska, lípa olše, vrba.

Pěstované dřeviny: ořešák vlašský (sedm pylových zrn ořešáku dává prostor domněnce, že stál někde poblíž), růže a slivoň, řešetlák (mohl být indikátorem

teplomilných křovin v širším okolí).

Druhy dřevin eutrofizovaných biotopů: bez černý.

Druhy problematické z hlediska determinace: opět byl zjištěn pyl typu myrta-hřebíčkovce.

Mezi druhy pěstovaných bylin převládá žito.

Polní plevelé obilovin: chrpa modrák, koukol rolní, šťovík menší.

Byliny ruderalních a polopřirozených biotopů: hvězdnicovité, jitrocel kopinatý a jitrocel větší-prostřední. Vyšší jsou počty pylových zrn divokých trav, dále rdesno ptačí, bažanka roční. Mimo to jsou v pylovém spektru i specificky rumištní druhy flóry, které jsou synantropní. Z nich jsou zde zastoupeny: merlíkovité, kopřiva, pelyněk.

Nejasný význam má opět vřes.

Studna 5 (*Jankovská 1995, 4*)

Analyzované spektrum bylo u studny 5 bohaté na počet druhů.

Z dřeviny narušených původně lesních porostů má vyšší pylové hodnoty pouze borovice. Druhy problematické z hlediska determinace: jedno pylové zrno typu myrta-hřebíčkovce.

Z pěstovaných bylin naprosto převládá pyl pšenice, pohanka, dále je zastoupeno např. žito.

Vyskytují se i druhy rostlin, které mohly být pěstované i plané. Patří k nim brukvovité, mrkvovité a vikvovité.

Výskyt polních plevelů obilovin je vysoký (chrpa modrák).

Z bylin ruderalních a polopřirozených biotopů se vyskytuje: vřes, lipnicovité, chrpa čekánek, hlaváč, rožec, světlík, čertkus, ostrožka, bažanka roční, hvězdnicovité, rdesno ptačí. Mimo to jsou v pylovém spektru i specificky rumištní druhy flóry, které jsou synantropní. Z nich jsou zde zastoupeny: merlíkovité, pelyněk.

Nejasný význam má kozlíček polníček/zubatý, který nejde přesněji určit.

Paraziti a rostlinné patogeny: tenkohlavci, sněť (vázaná na vikvovité).

4. Osteologický materiál

Zprávu s rozbohem kostí podal J. Beneš (*Beneš 1995*). Rozbor na parcele celkem identifikoval 1 105 kostí ze 117 sáčků. V příloze přikládám výsledky rozboru objektu 1 a studny 1 **tab. 1** „*Osteologický rozbor*“.

Osteologický rozbor poskytl informaci o části osteologického materiálu z uvedených objektů. Ze studny 1 pocházelo 18 sáčků s 275 kostmi. Z objektu 1 pocházelo 14 sáčků se 141 kostí.

Jedním nebo dvěma menšími jedinci byl v objektu 1 zastoupen pes (2,1%; žebro, ramenní a stehenní kost) a ve studni 1 se našel fragment psí lebky. Kočka (9,1%) nalezená ve studni 1 byla snad jeden celý jedinec.

Nalezeny byly také kosti ovce⁵⁶ (21% objekt 1 a 17,1% studna 1), skotu (17% objekt 1 a 9% studna 1), vepře⁵⁷ (12,1% objekt 1 a 9,8% studna 1), slepice (4,3% objekt 1 a 7,6% studna 1) a v objektu 1 husy (loketní kost a běhák).

Z divokých zvířat pak zajíc (2,8% objekt 1 a 6,2% studna 1), kde většina kostí pocházela z jednoho (snad odhozeného) jedince. Kromě psa a kočky se jednalo pravděpodobně o potravinové zbytky (*Beneš 1995, 2*).

Sonda 2 - objekt 1

Sonda 2 - studna 1

Celkový počet kostí	141	Celkový počet kostí	275
vepř	17	vepř	27
ovce	30	ovce	47
zajíc	4	zajíc	17
skot	24	skot	25
pes	3	pes	1
slepice	6	slepice	21
husa	2	kočka	25
neurčitý fragment	55	neurčitý fragment	111

5. Předměty kovové, dřevěné a kožené

Nálezový soubor zkoumané superpozice poskytl 27 kovových předmětů nebo jejich fragmentů z objektu 1 a 15 kovových předmětů nebo jejich fragmentů ze studny 1. Příkládám **tab. 6**, která je shrnuje. V souboru byly:

⁵⁶ V pozdějších publikacích se často taxon ovce spojuje s taxonem kozy. Nemohu posoudit, zda-li zde byly kosti natolik přesvědčivě ovčí.

⁵⁷ Beneš nespecifikuje prase domácí nebo divoké, ale naopak předjímá vepře – vykastrovaného samce.

předměty denní potřeby:

238 gramů z objektu 1 (přezky, hák a tulej, která mohla být zbytkem po vidlích, nebo zbrani),

39 gramů ze studny 1 (fragменты náprstku, měděný klíč (obr. 27) a dvě čepele snad z nožíku),

předměty stavebně technického užití:

30 gramů z objektu 1 (hřebíky a spoj z vitráže – obr. 27),

2 gramy ze studny 1 (hřebíky),

zbytky po výrobě:

8 gramů ze studny 1 (struska),

blíže funkčně neurčitelné předměty:

56 gramů z objektu 1 (plech, pásoviny a kovové fragmenty),

14 gramů ze studny 1 (kovové fragmenty).

V dokumentaci je uvedeno i několik nálezů dřev. Zřejmě se jednalo o zbytky po dřevěné konstrukci studny, které se bohužel ve sbírkovém fondu nedochovaly.

Kožené předměty celkově na parcele Darex tvoří nepočetnou skupinu nálezů, kterou tvořily součásti oděvů a bot, různé pásky či zbytky z výroby koženého zboží. U kožených výrobků však dokumentace mlčí, zřejmě nebyly v tomto případě nalezeny.

V. Kritika a interpretace pramenů

1. Keramika

Keramika tvoří většinu nálezového fondu zkoumané superpozice. Projevuje se v ní způsob skladování a uchovávání různých komodit, příprava pokrmů a stolování. Dále vypovídá o technologii výroby, distribuci (výrobních okruzích), dálkových kontaktech (importech) a obchodu vůbec (*Vařeka 2009, 153*).

Keramika může ukazovat na konkrétní lidské aktivity, např. pyrotechnické (tyglíky; *Vařeka 2009, 153*), ekonomické (jako obal, viz např. *Vařeka 1998, 133*), nebo drogistické (lékárnické dózičky; *Čulíková 2017, 248*; *Čulíková 2008, 230 a 255*; *Čulíková 2007, 366*). Stavební keramika může doplňovat informace o podobě domu, nebo jeho vybavení (od mladšího středověku výskyt kachlových kamen). Fragmentarizace střepů poukazuje na určité využití areálů, např. můžeme rozeznat místa komunikačně nevytížená s kumulací velkých střepů od těch vytížených s nálezy rozšlapaných zlomků (*Vařeka 2009, 153*).

Neustálé přemísťování zeminy s keramikou omezuje možnost zpětné promítání zkoumaných situací, neboť dochází k tzv. „rezidualitě“ - nálezy artefaktů pocházející z doby uložení archeologické vrstvy jsou smíchány s keramickými fragmenty ze starších období.⁵⁸ Ignorance reziduí by vedla k desinterpretaci celé situace (*Vařeka 2009, 153*). Opakovaně se nad tímto tématem vedla polemika (*Klápště 2002 et al., 9*) a přístupů může být několik od optimistického, přes pesimistický až po ignorantský (*Květina 2002, 22*).

Při rozboru keramiky je nutné počítat i s materiální nebo jinou přidanou hodnotou artefaktu, která ovlivňuje délku setrvání v živé kultuře, podobně jako opotřebovanost artefaktu. Zjevně déle v živé kultuře setrvává stolní keramika, která má vyšší cenu a způsob jejího užívání nemá negativní vliv na její opotřebovanost (*Cymbalak – Matějková 2012, 57*).

V souboru zkoumaných objektů se nenašla jediná celá nádoba a pouze jedna malá rekonstruovatelná nádoba. Výrazně to omezuje možnosti její interpretace. Fragmentarizovaný fond umožňuje pouze vymezit určité horizonty a vyzdvihnout zajímavější prvky (*Cymbalak – Matějková 2012, 71*). Vývoj tvarosloví by tak byl těžko postižitelný, ale naštěstí již existuje několik publikací, které prezentují relativně citlivou chronologii tohoto vývoje a umožňují s materiálem pracovat dál.

⁵⁸ Jeden z pilířů této práce je archo-botanická spolupráce, a tak se zde nabízí drobné srovnání nad problematiku reziduí v archeologii a botanice. Zatímco při zvýšené pozornosti při rozboru materiálu archeolog pozná smíšené soubory, botanik tuto možnost „de facto“ nemá (konzultace s A. Pokornou).

Shrnutí – objekt 1

V souboru sledujeme vyšší výskyt keramiky bílé (světlé) řady oproti ostatním skupinám. Méně zastoupeny jsou keramické kusy řady tmavě hnědé, (cihlově) červené a redukční keramiky. Celkově významně převažuje vnitřní glazura (45) nad oboustrannou (27), zvláště jsem vyčlenil glazovanou polokameninu, ta je svojí technologií výpalu dobrým chronologickým prvkem, který se navíc v studni 1 nenachází v dvakrát menší míře. V souboru polokamenina čítá 10 kusů. Kusy mimo řazení jsou většinou glazované vnitřně. Nejvíce zastoupena je skupina neglazovaných kusů (73).

Shrnutí – studna 1

V tomto souboru je poměr glazovaných a neglazovaných střepů přibližně vyrovnaný, nicméně oproti objektu 1 zde sledujeme více keramických kusů s glazurou oboustrannou. V porovnání s objektem 1 je oboustranná glazura zastoupena přibližně dvakrát častěji, přesto jsou v souboru střepy s vnitřní glazurou (89) asi třikrát četnější než střepy s glazurou oboustrannou (30). Tento fakt může být ovlivněn silnou fragmentarizací. Nejpočetnější jsou ale stále střepy režné (154) a zvláště jsem vyčlenil střepy tzv. loštického poháru (4), který se v objektu 1 nenachází. V dvakrát menší míře než v objektu 1 se ve studni 1 nachází polokamenina (5).

Poměr síly střepů ukázal (graf 6 a 7), že nejpočetnější skupinou v objektu 1 jsou střepy s mocností od 0,5 do 1 centimetru. Stejně tak oproti studni 1 má objekt 1 o něco vyšší poměrné zastoupení skupiny střepů nad 1 centimetr. Naopak menší poměrné zastoupení mají v objektu 1 střepy do 0,5 a 0,5 centimetru tlusté. Studna 1 má tedy celkově tenčí střepy a částečně se tak dá vysvětlit jejich silnější fragmentarizace. Objekt 1 nemá tak fragmentarizovaný soubor střepů a silně fragmentarizované střepy se vyskytují méně často.

Z pohledu interpretace je zajímavý nález kusu talíře. Jedná se o nový raně renesanční tvar dokládající změnu ve stolování. Má světle zelenou glazuru a na okraji jsou leštěny blíže neurčitelné motivy ptáků, nebo vlnek. Zmiňovaná pokladnička (viz kapitola IV.1.4.1.) není zajímavá jen technologií výroby, ale především tím, že je jediným vzdáleným importem v souboru. Paradoxně se jedná o předmět s dosti omezenou dobou životnosti. Proč zrovna takový předmět je jediným importovaným v souboru mě vedlo k úvaze, že se mohlo jednat o dar, nebo se na parcelu kasička dostala jiným než běžným tržním procesem. Také mohla už přímo náležet k majetku Borbonia.

V případě importů, lze v takových souborech očekávat minimální množství kameniny. V souboru obdobné jímky v obdobném kontextu Vladislavova čp. 1544 se našlo jen 0,3%

střepů z celkového počtu, které byly kameninou (*Cymbalak – Matějková 2012, 54*). Větší množství lze očekávat až v souborech spojovaných s pobytem Borbonia.

Velká část střepů je silně očázená. Je tak zcela zřejmé, že se jedná o kuchyňský odpad. Z technologického hlediska (výpal a glazura) se oba soubory příliš neliší. Maximálně v poměru skupin uvnitř jednotlivých technologických tříd. Zajímavý rozdíl je výskyt polokameniny, která se na rozdíl od objektu 1 ve studni 1 téměř nenachází a výskyt loštického poháru ve studni 1, který se ovšem vůbec nenachází v objektu 1. Rozdíl je i v šířce střepu, kvalitě výpalu a glazury. Sledovat můžeme i drobné rozdíly ve výzdobě. Tato fakta mě vedla k názoru, že superpozice vznikla ve stejné době (druhé polovině 16. a počátku 17. století), avšak v odlišný čas (např. s odstupem maximálně 50 let – v časovém rámci výskytu zboží berounské produkce, které se nachází v obou objektech).

To vysvětluje, proč se starší typy střepů vyskytují převážně ve studni, kam se zřejmě shrnuly vrstvy vzniklé přesunem z celé plochy parcely (zřejmě zarovnaním terénu při stavebních úpravách komunikačně vytížených míst – proto taková fragmentizace), a promíchaly se tak s keramickým materiálem 16. století. V objektu 1 se tak starší střepy ze 14. a z první poloviny 15. století vyskytují podstatně méně. Vrstvy objektu 1 měly i jiný charakter a vznikaly jiným způsobem. Střepy byly více ze spotřebního (kuchyňského) a méně kvalitního zboží. Možná se jednalo o méněcenné zbytky po předchozích obyvatelích parcely (vysvětlovalo by to větší šířku střepů v objektu 1 oproti studni 1), které se odklidily spolu s renesančními rekonstrukcemi parcely.

2. Pylové analýzy

To, do jaké míry mohou korespondovat nálezy artefaktů s ekofakty, zde myšleno především makrozbytky a pylem, je závislé na typu lokality. Souvislost mezi lékárnickou výbavou a makrozbytky byla potvrzena například ve špitálu sv. Antonína v Kanovnické ulici v Praze (*Čulíková 2017, 238; Čulíková 2008, 230 a 255; Čulíková 2007, 366*). Takto přímou úměrou mezi rostlinnými zbytky nebo pylem a artefakty v objektu máme ale zřídka. Rozbor makrozbytků z Kanovnické ul. měl výhodu dobře zpracované artefaktuální základny, kterou bylo možné konfrontovat s ekofakty (*Čulíková 2008, 255*). Naopak tomu bylo při výzkumu domu č. p. 289 v Plzni (*Dudková – Orna 2009, 508*), kde sice máme dobrý přehled o artefaktuální základně, ale v roce 1983 se při výzkumu vzorky na pylovou analýzu ani makrozbytky neodebíraly. Je to velká škoda, jelikož na obou parcelách fungovala v určitou dobu lékárna a jednalo by se tak o optimální výzkum ke srovnání.

Hlavní význam pylových a makrozbytkových analýz tedy většinou spočívá jinde než v jednoduchém vztahu artefakt-pylové zrno. Jankovská ve svých popisech uvádí některé tzv. **diagnostické/diagnostikované druhy**. Ty botanikovi pomáhají rozpoznávat prostředí, ve kterém rostlina rostla (*Pokorná 2017, 273; Jankovská 2011, 50*). Mnoho rostlin roste v rozmanitých typech prostředí, tyto rostlin potom logicky nejsou diagnostickými druhy.

Odtud jsme schopni např. rozpoznat plevele obilnin, jež často pochází až z Blízkého východu nebo středomoří. Vlhkomilné druhy pak indikují zamokřené prostředí. Nitrofilní druhy indikují rumišťe a zpustlá místa, další druhy zase louky, nebo sešlapávaná stanoviště. Planě rostoucí rostliny mohly být pro své plody pěstovány nebo sbírány záměrně a nemůžeme vyloučit ani jejich přímý výskyt na lokalitě spolu s plevele polních rostlin. Ty se do odpadních vrstev mohly dostat i čištěním obilí. Lidskou manipulací tak můžeme ve spektru najít a vysvětlit i zástupce druhů, které by svým biotopem přirozeně areálu středověkého města neodpovídaly (*Pokorná 2017, 273-4*).

Je však nutné mít na paměti, že soubor rostlinných zbytků není přesným odrazem toho, co rostlo v jednom čase na jednom místě. Různá semena mají totiž různou odolnost vůči rozpadu, nebo na lokalitě mohly probíhat procesy zcela nahodilé a logicky těžko rozpoznatelné.⁵⁹ Nalezené druhy a znalost prostředí, na které ty dané druhy poukazují, nám pak mohou pomoci porozumět tomu, jak se lidé chovali. Například, že vozili nezpracované obilí domů a teprve tam ho čistili, nebo že měli na dvoře neudržovaná místa, která zarostla víceletou rumištní vegetací atp. (*Pokorná 2017, 274*).

2.1. Ke konkrétním zjištěním

Pyl se do studní bezpochyby dostal s rostlinným materiálem, avšak nejasnou manipulací. Pylových náletů je totiž ve studni podstatně méně a nabízí se tak možný důkaz, že studna byla zakrytá. Mohly se do studny dostat s materiálem, který byl používán ve středověké domácnosti a v jejím hospodářství (seno, sláma, rostlinné čaje, léčivky, technické plodiny apod.).

Dále v této podkapitole předkládám souhrn analýzy. Souhrn byl roztríděn do skupin podle rozboru v kapitole IV.3. Strukturu a případné poznámky jsem upravoval na základě konzultací s A. Pokornou.

⁵⁹ Totéž platí i pro pylová zrna. Pokud je ale pyl ve vzorku velmi dobře zachovaný a nepoškozený, předpokládá se, že je získaný soubor druhů reprezentativní. Naopak pokud jsou pylová zrna viditelně poškozená, hrozí velké nebezpečí zkreslení, protože méně odolné pylové typy mohly zcela zmizet a zůstaly tam jen ty nejodolnější. Takže když v tomto konkrétním případě bylo na začátku napsáno, že pyl byl dobře zachovaný, znamená to mimo jiné i to, že pylové spektrum můžeme považovat za reprezentativní (za upřesnění děkuji své konzultantce A. Pokorné).

Obilniny (*Jankovská 1995, 5*)

V pylových spektrech DAREX je typická převaha pšenice s přítomností žita a dalších obilovin. Pyl se do studní dostal pravděpodobně přímo z jednotlivých částí obilovin, které byly do dvora a dalších středověkých objektů přiváženy. Jde například o: zrní, mouku, slámu, plevy apod. Nálety pylů z polí téměř nepřípadají v úvahu z několika důvodů (viz kapitola IV:2 a V).

Druhy plané i pěstované (*Jankovská 1995, 5–6*)

Patrně k nim náleží většina pylu mrkvovitých, brukvovitých, vikvovitých. Tyto druhy jsem vyčlenil takto, jelikož v další práci chci rozebírat konkrétní dietní strategie pozdního středověku a raného novověku. Zatím by však konkrétní zařazení bylo pouhou spekulací.

Ojedinelé nálezy nebo druhy s nejasnou funkcí (*Jankovská 1995, 6*)

Pyl druhu brutnák lékařský se nedá zaměnit s jiným taxonem, semeno-tvrdku však našel ve středověkém sedimentu Jihlavy již F. Kühn (ústní sdělení E. Opravila). Ve střední Evropě byl poprvé nalezen v České republice, kam byl zavlečen jako rostlina pěstovaná, jak zmiňuje Mathioliho herbář, a používal se i jako rostlina léčivá. Přirozeně roste v teplých oblastech jižní Evropy.

Nebývale vysoké hodnoty vřesu jsou zajímavé, jelikož se vyskytuje téměř pravidelně ve všech antropogenních uloženinách středověkého stáří.

Kozlíček polníček, nebo zubatý (není jasné, kterému druhu patří) může být plevelem, ale i pěstovaným druhem zeleniny, která je pěstována dosud.

Plevely obilnin (polní; *Jankovská 1995, 6*)

Společně s obilninami se ve středověkých antropogenních sedimentech vždy nachází vyšší množství pylu chrpy modráku. Chrpa modrák se podle dosavadních analýz rozšířila rychle právě ve středověku. Původní⁶⁰ je podle všeobecného mínění ve východním Středomoří. Ve velké Británii Grieg (1991) udává její první nálezy již v době římské, nicméně nejpočetnější je taktéž až kolem roku 1200 AD stejně jako v Čechách. V pylových diagramech jde její pylová křivka společně s pylovou křivkou žita, viz například diagram Most-PK-2-A (*Jankovská 1995*).

Z dalších polních plevelů byl zjištěn koukol rolní, svlačec rolní, opletka obecná, rdesno červivec nebo šťovík menší.

⁶⁰ U polních plevelů, které nejsou u nás původní, je poměrně velká jistota, že opravdu indikují pole (zatímco jiné polní plevely, které jsou domácího původu, jsou schopny růst i na jiných typech stanovišť a indikace polí je u nich méně jednoznačná). Za konzultaci děkuji A. Pokorné.

Byliny ruderálních a polopřirozených biotopů (*Jankovská 1995, 6*)

Tato flóra je indikátorem rumišť, tj. synantropních biotopů s vysokým obsahem dusíku a celkově vyšší úživností a zvýšenou mírou disturbance v důsledku lidských aktivit. Uvést jako zástupce ze zkoumaných spekter lze například merlíkovité nebo pelyněk.

Zároveň tato flóra obývá člověkem dočasně, nebo úplně opuštěné, či neopečovávané synantropní biotopy, které postupně zarůstají. Jde například o okraje cest a sešlapávané plochy (pyl rdesna ptačího, nebo jitrocel velký a střední), ale také o pyly rostlin a plevelů luk, strání, světlých křovin a biotopů sušších (hvozdík, třezalka, mochna, pryskyřník, čertkus, světlík, rožec, voskovka, jitrocel větší a prostřední, řepík, kozinec, prorostlák, zvonek, chrpa čekánek a luční, pcháč, kokotice, tužebník, máta, krvavec toten, hlaváč, jetel, rozrazil, vikev, kypraj vrbice, šťovík menší, rdesno ptačí, ostrožka).

Dřeviny lesních porostů (*Jankovská 1995, 6*)

V pylech dřevin byl zjištěn pyl lesních porostů jen ojediněle – jedle, líska, dub, habr, buk, lípa, vrba. To svědčí o zcela náhodném vzdušném transportu do analyzovaného sedimentu, nebo zavlečení pylu dřevin s jiným materiálem (dřevo apod.).

V bezlesém městském areálu jsou zastoupeny i dřeviny, které s touto lokalitou nesouvisí přímo - typické pro narušené původně lesní porosty. Sem patří např. borovice a bříza, které tyto biotopy osídlují jako první.

Bříza je zastoupena v menším měřítku. Nejvíce je zastoupena borovice. Borovice spadá do taxy stromů, které se vyznačují značnou produkcí zrn, která se nechají unášet větrem. Pokud je tedy v pylovém spektru zastoupena marginálně v poměru k bylinné složce spektra, pak poukazuje na absolutně odlesněné prostředí obsazené antropogenní flórou (*Święta-Musznicka - Latałowa - Badura – Golembnik 2013, 664*). Proto se s jejím výskytem v blízkosti stanoviště přímo počítat nedá, ale v širším okolí Prahy ji můžeme jistě předpokládat.

Pěstované dřeviny (*Jankovská 1995, 6*)

Tyto dřeviny se již mohly pěstovat přímo na zkoumané parcele. Je to ořešák vlašský, kalina, růže a slivoň.

Dřeviny indikující eutrofizaci (*Jankovská 1995, 6*)

Bez je příkladem rostliny, která roste v místech silně ovlivněných člověkem, především na místech obohacených živinami. Proto není překvapení jeho výskyt v městských areálech.

Druhy zastoupené jen ojedinělými nálezy nebo jinak interpretačně problematické

(*Jankovská 1995, 6*)

Problematický z hlediska interpretace je nález pylu moruše. Vysoký počet nalezeného pylu myrta-hřebíčkovce ve studni 1 působí interpretační problémy. Zrna mohou náležet jak myrtě, tak i známému kuchyňskému koření – hřebíčku. S největší pravděpodobností jde však o pyl kuchyňského koření (*Jankovská 1995*), pyl hřebíčku se využíval i ve středověké medicíně. Mimo zcela ojedinělé nálezy z Holandska a Velké Británie byly zatím nejbohatší nálezy publikovány z Čech (*Jankovská 1987; Brink van Den 1985; Greig 1994*). V Čechách byl poprvé zjištěn na lokalitě Praha, U Radnice 5 Zvonimírem Dragounem. Později byl nalezen v Čechách i na jiných lokalitách. Hřebíček byl zajisté ve středověku ceněným zbožím, jelikož pocházel ze zámorí a mohl být používán sociálně vyšší vrstvou obyvatelstva.

Houby a kaprad'orosty (*Jankovská 1995, 7*)

Byla nalezena sněť symbioticky rostoucí na vikvovitých. Mimo studny 2 a 5 byly zjištěny spóry kapradin.

Červi (*Jankovská 1995, 7*)

V antropogenních sedimentech středověku se běžně vyskytují zbytky lidských i zvířecích parazitů, v těchto spektrech např. tenkohlavec bičíkový a škrkavka. Vzhledem k počtu nálezů parazitů ze studen středověkého Mostu je nulový nebo téměř nulový výskyt znečištění našich studen (mimo studnu 1) zarážející.⁶¹ Podobná situace nízkého výskytu parazitů byla i v lokalitě U Radnice 5, Praha-Staré Město.

2.2. Pylové spektrum v kontextu nových zjištění

V následující podkapitole se pokusím srovnat všeobecné trendy především se studnou 1. Je nutné mít na paměti, že není možné tyto trendy vztahovat konkrétně k jejímu materiálu. Popisují je pro dokreslení dobového a místního pozadí, na kterém daný archeologický kontext vznikal.

Vzrůstající křivka chrpy modráku je ve shodě se zjištěními např. v dolní části Václavského náměstí a potvrzuje se tedy trend jejího výskytu spolu se stoupající obilnou produkcí (*Pokorná 2017, 279; Šálková et al. 2015, 76; Jankovská 2011, 56*).

Ze studny s nejstarším keramickým zásypem (studny 5) vyčteme v pylovém spektru nejvyšší výskyt pylu merlíkovitých (konkrétně merlíku bílého). Studny se zásypem mladším (1, 2 a 3) dosahují nižších hodnot merlíkovitých oproti studni 5. Předpoklad trendu, jenž byl

⁶¹ Při porovnávání souborů z různých lokalit je více než srovnání absolutních čísel důležitější srovnání celkového rozložení spektra. Přesto je nulový výskyt zajímavým faktem k rozboru.

odhalen při výzkumu v dolní části Václavského náměstí (Pokorná 2017, 279), a který bych zjednodušeně převedl do nepřímé úměrnosti „čím mladší fáze, tím vyšší výskyt rumištních druhů, zvláště merlíku“, je však podmíněn mnoha faktory. Roli mohlo hrát to, byla-li studna umístěna venku, nebo vevnitř, zda-li byla zakrytá atp. I přesto v těchto studnách dosahuje výskyt pylu merlíkovitých vyšších čísel oproti ostatním rumištním druhům.

Nalezení parazitů dokládají zdravotní stav populace městského obyvatelstva (Jankovská 2011, 61). Výskyt vajíček parazitů v sedimentech lze nejlépe vysvětlit jako fekální příměs (průsak splaškových vod, používání znečištěných věder; Čulíková 2012, 497). Bližší rozbor spektra obilnin by si žádal rozbor makrozbytků.

Větších hodnot (30 pylových zrn ve studni 1) pak dále dosahuje i třezalka, která spadá do skupiny lučních léčivek (Čulíková 2008, 250).⁶²

Našla se také pylová zrna bezu černého, ten mohl najít využití mimo jiné např. při barvení látek (Čulíková 2008, 251), ale hlavně je dobrým indikátorem eutrofizace stanoviště.

3. Osteologická analýza

Zvířecí ostatky z archeologických objektů v areálu Darex lze roztrždit následovně:⁶³

	A) zřejmě uhynulá zvěř (byly nalezeny více či méně zachované kosterní celky, to značí, že celky byly odhozené do objektu, nebo utopené ve studni). Zástupci jsou kočka a pes.
<i>domestikovaní savci:</i>	B) zřejmě zbytky po výrobě (surovinové zbytky). V úvahu připadá výroba například třenek, nástrojů apod. Zástupci jsou kůň a skot.
	C) potravinové zbytky (odpad). Takové kosti nesou stopy řezání, sekání nebo opálení. Zástupci jsou husy, ovce, skot, drůbež a vepř.
<i>divocí savci:</i>	B) zřejmě zbytky po výrobě (surovinové zbytky). V úvahu připadá výroba například třenek, nástrojů apod. Jedná se o kost jelena.
	C) potravinové zbytky (odpad). Takové kosti nesou stopy řezání a sekání, nebo opálení. Zástupcem jsou kosti zajíce.
<i>bezobratlí:</i>	D) schránka velevruba byla zřejmě jen pozdější kontaminací.
	C) schránka ústřice byla zřejmě potravinovým zbytkem (odpadem).
<i>hlodavci:</i>	E) kosti hlodavců budou potřebovat další zpracování.
<i>ryby:</i>	E) kosti ryb budou potřebovat další zpracování.

⁶² Výraz luční léčivka může působit hybridně. Pyl konkrétní byliny mohl být do konkrétního souboru zanesen buď tak, že daná bylina byla využívána v dané domácnosti jako léčivka (to se dá poznat předně podle toho, jestli v souboru převažují další drogistické typy nad lučními), nebo spolu s ostatními bylinami z louky slouží jako důkaz, že daná domácnost chovala zvířata pasoucí se za branami města. Za upřesnění děkuji A. Pokorné.

⁶³ Při vypracování této práce nebyly dostupné další analýzy upřesňující kontext nálezů ryb a hlodavců.

Jediným konzumovaným divokým zvířetem zachyceným v archeologických pramenech domácnosti byl bezpochyby zajíc. Kompletní zajíc byl nalezen v objektu 1 a zahozen byl zřejmě z důvodu svého zkažení.

To odpovídá trendům nálezových fondů středověkých měst (Sůvová 2015, 3), kdy většinu odpadu tvořila domácí zvířata, a to v čele s turem, následovaným nálezy taxonu ovce/koza (Kovačiková - Šamata 2002). Z trojice klasických hospodářských taxonů pak bývá nejméně početné prase (Kyselý 2002), v některých případech jeho nálezy dokonce chybí úplně (Kočár et al. 2007). Tento stav může být vysvětlován větší atraktivitou prasečích kostí pro psy, kteří podstatnou část materiálu zlikvidují (Půlpytel 1988), nebo např. kulturními důvody.

Kromě savců jsou hojné i pozůstatky domácích ptáků zejména kura; časté bývají i nálezy hus a kachen (Sůvová 2015, 3). V jímkách s příhodnějšími úložnými podmínkami můžeme najít ve větším množství i kosti dalších zvířat, např. koček (Půlpytel 1988) nebo ryb (Sůvová 2007). Absence nálezů lovné zvěře a koně se zdá být typická pro sídliště městského typu. V raném novověku se pak objevují i introdukované druhy zastoupené například krocanem (Sůvová 2015, 3).

VI. Odpad jako pramen poznání

V samotné poloze parcely č. 578 je nutné vidět širší sociálně-ekonomické souvislosti středověkého městského plánování o různé sociální diferenciaci uvnitř společenského rámce města. Parcela č. 578 měla tvar obdélníku. Na užší straně byl přímý vstup z Václavského náměstí. V takových parcelách byla obvykle sanitární a hospodářská část situovaná v zadní části pozemku (*Cymbalak – Matějková 2012, 44*), což odpovídá umístění zkoumaných dvou objektů v superpozici. Cena parcely a její význam stoupal (spolu se sociálním statutem jejich vlastníků) v čase s rostoucím významem Koňského trhu (viz kapitola II.3.).

V archeologických pramenech se tento vzestup přímo promítá v charakteru odpadu a hospodaření s ním (*Šálková et al. 2015, 76*), ale také je patrný v dispozičních změnách budov a ve změně systému využívání jednotlivých částí parcely č. 578 (viz kapitola III.2.).

1. Domácnost a nakládání s odpadem

Doba jednoho funkčního období odpadní jímky je podle zkušeností z výzkumu v Mostě odhadovaná zhruba na pět let (*Klápště 2002 et al., 194*). Vezmeme-li v úvahu jejich čištění, vychází jejich průměrná životnost ve vrcholném středověku na 25 až 30 let (*Měřinský – Procházka 2010*), ale v mladších obdobích jejich životnost stoupá vlivem častějšího čištění, které bylo umožněno jejich kvalitnějšími konstrukcemi (*Klápště 2002 et al., 196*). Počet čištění se lišil podle doby, v které jímka fungovala, počtu uživatelů (*Cymbalak – Matějková 2012, 58*) a jejich sociálního postavení. To můžeme vidět na příkladu srovnání renesanční jímky z Malé Strany (*Rückl – Havrda – Tryml 2007*), barokní z Pražského hradu (*Blažková 2011, 352 – 375*) a „nadčasovou“ jímku z Tábora. Zatímco první byla využívána po dobu 50 let, druhá po dobu 100 až 150 let, tak třetí, která byla umístěna přímo ve sklepení domu a zřejmě nebyla ani jednou čištěna (*Krajíc 1998, 211 a 216; Krajíc 2002, 289*), fungovala od konce 15. do 1. třetiny 17. století.

Otázka nakládání s komunálním odpadem je zcela kardinální pro rozklíčování významu studen a jímek. Některé středověké vrstvy obyvatelstva měly s odpadem více starostí, a to vzhledem k povaze jejich profese. Právě řemeslníci jako řezníci, kožaři, sládcí a další, kteří tvořili značné množství řemeslného odpadu a zápachu, byli prvními obyvateli Nového Města (*Šálková et al. 2015, 76*). Nejstarší odkrytá studna, jejíž zásyp by mohl patřit této vrstvě obyvatel, byla dle nálezové zprávy studna 5 (viz obr. 2).

Pozdně středověké potraviny se uchovávaly i vařily v hrncích. Za použití knoflíkovitého držadla šlo na hrnce položit pokličku, přičemž mohly a nemusely mít jedno, dvě, nebo žádné

ucho. Do kuchyně nově přišly trojnožky s vnitřní glazurou, která prodlužovala jejich životnost. Jejich výhodou bylo krátké masivním trubkovité držadlo, které snižovalo riziko popálenin a ulehčovalo manipulaci s nimi. Konečně se v běžné výbavě objevily i hluboké kónické mísy. U stolu se připíjelo džbány nebo vysokými poháry a po domě zářily kahánky. Co nebylo z keramiky, mohlo být ze dřeva, skla a kovu (*Vařeka 2009*, 159).

Oproti tomu (ze srovnání podkapitol IV.1.) ranně novověká domácnost nově podává jídlo na talíři, který mohl mít vysokou estetickou hodnotu. Výzdoba je malovaná nebo glazovaná například mramorováním. Renesance se neprojevuje jen ve změně kultury stolování, ale také v kuchyni, kde se začal používat nezdobený pekáč. Sílicí role trhu udělala dostupnější i vzdálené importy z Porýní, které se užívaly v běžné každodennosti třeba jako kasička (obr. 26). Lokální keramika ale nezaspala - dobře pálené nádoby jsou lehké a tenkostěnné a místní poptávka nakonec vústila ve vlastní výrobu tzv. keramiky vysokého ohně (majoliky, fajánse a kameniny).

Nálezy kachlů (*Vařeka 2009*, 159-160) ve zkoumané superpozici (15 keramických kusů) dokládají kulturní proměnu bydlení – světnice byla zbavena dýmu, opatřena většími okny (viz (s. 55, 161.715) spoj z vitráže z olova – obr. 27) a rovnoměrně vytápěna vysoce výkonnými kachlovými kamny obsluhovanými z vedlejší místnosti. V souboru sledovaných objektů sondy 2 se setkáváme především s komorovými kachli se zdobenou přední vyhřívací stěnou.

Výzkumy Nového Města v Truhlářské ulici odhalily hrnčířské středisko přetrvávající až do novověku. Hrnčíři se na zkoumané lokalitě zaměřovali především na kachle a světlou režnou keramiku a glazované zboží (*Vařeka 2009*, 160).

2. Interdisciplinární výzkum „*tehdy a dnes*“

Možnosti (finanční i analytické), které má věda dnes a které měla věda v roce 1994, jsou ve smyslu použitelných analýz posunuty o vyšší stupeň poznání. Hlavní rozdíl ale tkví ve změně metodického přístupu. Většina archeologů si dnes uvědomuje souvislosti a výhody interdisciplinárního přístupu. Už se k němu nepřistupuje „ve zbylém čase“ a „jen pokud to prostředky dovolí“. Průkopníkům, jako byl Zdeněk Smetánka se Svídnou (*Smetánka 1988*), se tak podařilo změnit přístup k mezioborové spolupráci a dokázali výhody kombinace analýz. Smetánka na příkladu Svídný využil spolupráci s botaniky, geodety, nahradil starší elektrické oporové metody profilací modernější magnetometrií a používal detektory kovu. To vše dřív než „kopl do země“.

Ještě na počátku 80. let 20. století, kdy proběhly odběry pylových vzorků ve středověkém Mostě, se vedla polemika o významu či bezvýznamnosti užití pylové analýzy

v objektech, studnách a jámkách (*Jankovská 1983; Jankovská 1985; Jankovská 2002, 158*). Snad právě těmito výzkumy se nechal o několik let později inspirovat V. Huml, když s nejasným cílem domluvil v městském areálu dosud téměř nevyužívanou metodu odběru pylových zrn.

To, jak se mezioborová spolupráce od té doby rozvinula, je dobře vidět v lokalitě Bakalářského náměstí v Písku z roku 2008, který využil nejen zde použité analýzy – pylovou a osteologickou, ale i analýzu rostlinných makrozbytků, dřev a uhlíků, dále analýzu dendrochronologickou, xylotomickou a paleoparazitologickou. Na základě takto podrobně provedených analýz jsme pak schopni dosáhnout podrobnějšího obraz o ekonomickém fungování města, jeho hospodaření s odpadem a potravinami, zemědělství, případně i jiné využívání přírodních zdrojů (*Šálková et al. 2015, 63 a 75*).

Analýzy antropogenních sedimentů poskytují spíše obraz o tom, jak se středověké obyvatelstvo stravovalo, co pěstovalo, co používalo v hospodářství a domácnosti (*Jankovská 1995, 7; Jankovská 2011, 50*). V tom se pylové analýzy shodují s rozbořením makrozbytků, kde můžeme dále rozlišit plodiny dálkového transportu a plodiny užívané sociálně různě diferencovanými skupinami (*Pokorná 2017, 273*).

Pylová analýza však jen v některých případech poskytne určení botanického druhu. Běžně totiž řada blízké příbuzných druhů má tvarově stejný pyl, takže je není možné od sebe odlišit. Makrozbytky jsou v tomto smyslu mnohem spolehlivější, a právě proto je velmi výhodné kombinovat oba typy analýz. Například již zmíněný pylový typ „myrta-hřebíček“: pokud na lokalitě najdeme jediný makrozbytek – koření hřebíček, můžeme si být poměrně jisti, že všechny nálezy tohoto pylu odpovídají spíš hřebíčku. To samé platí třeba pro zmiňovaný kozlíček a podobně.⁶⁴

Krom toho rozdílná skladba rostlinných druhů nebo prostorové rozložení různých typů makrozbytků stejného druhu⁶⁵ mohou výrazně přispět i k interpretaci původního využití archeologického objektu (*Pokorná 2017, 273*).

U odpadních vrstev je logické původ rostlin v sedimentech hledat v jejich záměrné manipulaci (odhozením kuchyňských zbytků a zkažených jídel; *Pokorná 2017, 274-5*), v případě pylu musíme počítat i s dálkovým transportem drobných pylových zrn nesených větrem. Některé pylové typy bývají obecně nesené větrem na velké vzdálenosti, zatím co jiné nikoliv, takže je při interpretaci vhodné tyto skupiny vyhodnocovat zvlášť. Druhy spojené

⁶⁴ Za upřesnění děkuji A. Pokorné.

⁶⁵ Např. plevy, versus obilky.

s dálkovým transportem spíše vypovídají o celkovém charakteru krajiny, zatímco druhy lokální produkce je možné vztáhnout přímo k vlastnímu objektu.

Druhá otázka spočívá v problematice vlastní manipulace s materiálem. Zde byla provedena analýza pouze na pyl a část informací proto chybí. Makrozbytky na rozdíl od pylových analýz mají především výpověď lokální. Kromě toho umožňují v řadě případů přesnější determinaci než pyl. Přitom zrovna jímky (a odpadní vrstvy vůbec), kterých na parcele č. 578 bylo velké množství, bývají nejbohatším zdrojem makrozbytků (z důvodu trvale vlhkého prostředí, kde se díky špatnému přístupu vzduchu dobře zachovávají organické materiály).

Příkladem důležitosti kombinovat pylovou analýzu s analýzou makrozbytků je např. výskyt trav lipnicovitých, který by mohl teoreticky odkazovat i na středověkou konzumaci rýže, jež je například v sedimentech Jihlavy makrozbytkovým rozbohem doložená nejpozději ve 14. století (Čulíková 2008, 236). Nicméně bez makrozbytku jsme pouhým pylovým zrnem odkázáni k bezradnosti. Rýže je totiž tráva stejně jako mnoho dalších planě rostoucích druhů a jejich pyl se od sebe nedá rozeznat.

2.1. Archeobotanika – diskuse nad kulturně-antropologickými souvislostmi

Rozhodně při celkových analýzách botanických nálezů nesmíme zapomínat na možný význam rostlin coby dekorativního a kultovního objektu. Prameny pro poznání tohoto aspektu rostlin ve společnosti získáváme jen stěží, ale přeci jsou dostupné, a to např. z herbářů,⁶⁶ z obrazových pramenů a písemných popisů festivit (Sillasoo 2009, 76).

Jankovskou sledované vysoké hodnoty vřesu v celém prostředí pražské aglomerace, např. nedaleký výzkum domu v Maiselově ulici (Čulíková 2017, 247), můžeme vysvětlit jejich všeobecně vyšším výskytem ve středověké krajině a využitím jako steliva pro zvířata. Mathioli nabízí možnost využití vřesu při výrobě odvarů proti očním nemocem nebo při procedurách v lázních. V úvahu ale připadá i rituální využití, nebo využití v zemědělství a domácnosti (Jankovská 2011, 57). Možnou interpretaci těchto hodnot mi poskytl Petr Pokorný.⁶⁷ Ve středověku bylo oproti dnešku v krajině mnohem více vřesu než dnes, hlavně v souvislosti s všudypřítomnou pastvou. Vřes se mohl používat i jako stelivo pro zvířata a potom se dostal do jímek s hospodářským odpadem.

⁶⁶ Často citovaný je Mathioliho herbář.

⁶⁷ Doc. Petr Pokorný, Ph.D. je palynolog a žák Vlasty Jankovské.

Pokud budeme vycházet z nálezové zprávy (u ostatních objektů ale ještě musíme provést důkladnější rozbor artefaktuální základny), tak se u studen potvrdil trend přímé úměrnosti počtu kusů lékárnických dóziček (a dalšího vybavení lékárny/apatyky) a počtu (druhovém i kvantitativním) drogových taxonů (Čulíková 2017, 238; Čulíková 2008, 230 a 255; Čulíková 2007, 366). Obdobně je tento trend znatelný i u využívání odpadních jam k ukládání kuchyňského odpadu, a to jak keramického, tak spolu s ním živočišného i rostlinného (sledujeme v nich vysoký výskyt obilnin a pylové spektrum je plné dalších pěstovaných druhů; Čulíková 2008, 230). V případě výzkumu Darexu se pylové vzorky z jam bohužel neodebírali.

Výskyt pylu rumištních rostlin ve studni 1 značí zaplevelení dvorku, jehož povrch nebyl zřejmě štetovaný, nebo byl v přímém kontaktu se zahrádkou, či nedlážděným zákoutím (srovnání Čulíková 2008, 231). V okolí tehdejší pražské aglomerace (např. kolem chodské tvrze) se již v raném novověku běžně pěstovaly i neofyty a zdomácnělé exotické druhy (Čulíková 2008, 231 a 235), avšak ve zkoumaném spektru nic nenasvědčuje výskytu např. dýně nebo melounu, které již byly na našem území pěstovány, naopak ale můžeme ve spektru číst výskyt zeleniny, luštěnin (mrkvovitě, vikvovitě) a případně i dochucovadel (brukvovitě). Opět se ale jedná o pouhou teorii ve chvíli, kdy není dostupný rozbor makrozbytků.

Malý výskyt pylu pohanky ve studni 1 (i v ostatních studnách) je v souladu se zjištěným trendem jejího menšího využití v Čechách oproti valnému využití na Moravě a ve Slezsku (Čulíková 2008, 240; Jankovská 2011, 58). Jankovskou často zmiňované rdesno ptačí jako zástupce sešlapaných biotopů mělo v Praze velký význam při léčbě dny, která byla v renesanci velice „populární“ chorobou vyšších vrstev (Čulíková 2008, 250). Mnoho taxonů mělo pravděpodobně využití v medicíně jako drogy, kterými se (např. bolehlavem) léčily bolesti zubů, onemocnění ledvin, záněty varlat apod. (Čulíková 2008, 250).

Výskyt pylu polních plevelů ve studni 1 i v dalších studnách bude patrně souviset s dovozem a skladováním surovin nebo s přítomností koní, respektive jejich trusem a krmivem (Čulíková 2008, 252). Obdobně se dá vysvětlit i výskyt druhů lučních a mokřadních, tedy druhů rostoucích mimo Prahu a jejich výskyt je tak důkazem výskytu domácích zvířat, která se pásala za hradbami města (Čulíková 2008, 252).

Mech by mohl být indikátorem pro využití studny 1 (jímky) coby latríny, nicméně netvoří pyl a zjistit se dá jen rozbořením makrozbytků. Ve studni 1 je však na druhou stranu vysoké množství vajíček střevních parazitů, které by mohlo být indikátorem fekální vrstvy (Šálková et al. 2015, 75), vajíčka se však do studny mohly dostat i se zbytky potravy jako odpad (Jankovská 2011, 61). Mnohem pravděpodobnější je ale vzhledem k rozboru terénní situace

(kapitola III.3), že se jedná o důkaz sekundární funkce studny 1 jako jímky. V každém případě takto znečištěná studna ztrácela na významu a byla zřejmě zasypána (Šálková *et al.* 2015, 75). Výskyt těchto vajíček je v souladu se stoupajícím trendem výskytu ve vrcholném středověku až raném novověku (Jankovská 2011, 51).

Pyl brutnáku lékařského ze studny 1 je zajímavým nálezem, jelikož jeho původ je možné hledat v jižní Evropě, ale není v našich podmínkách tolik konkurenceschopný, takže spíš předpokládáme, že byl pěstován záměrně a pečlivě opečováván, protože jinak by se mu příliš dobře v českém prostředí nedařilo. Mathioli uvádí brutnák jako účinný lék proti bolestem hlavy, krevním potížím a melancholii (Jankovská 2011, 57).

Vysoký výskyt pylu typu myrta-hřebíček ve studni 1 je ve shodě s novějšími výzkumy a jedná se tedy spíše o důkaz hřebíčku (Jankovská 2011, 58), který byl velice ceněnou komoditou ve středověku, jelikož celá jeho produkce až do 18. a 19. století pocházela z Moluckých ostrovů (Čulíková 2017, 247). To že se jedná o pyl hřebíčku potvrzuje i fakt, že z dobových kuchařek, lékařských knih a raně novověkých bylinářů je zřejmé jeho obrovské uplatnění a již v pozdním středověku byla všeobecně relativně snadná dostupnost exotického koření (pepř, skořice, zázvor, šafrán, muškátový květ, oříšek atp.; Čulíková 2008, 238; Jankovská 2011, 51). Hřebíček se mohl v lékařství používat na zažívání, bolesti hlavy, ledviny, ale třeba i na morový vzduch. Do studny mohl být přidán i jako prevence „špatné vody“ (Jankovská 2011, 58). Pěstování myrty ale nemůžeme zcela vyloučit.

Výskyt pylu lesních dřevin v pylových analýzách všech studen se dá jednoduše vysvětlit nakládáním se dřevem v domácnosti. Opracované dřevo pyl netvoří a v bezlesém prostředí samotného města se jako nejjednodušší vysvětlení (krom ojedinelého výskytu pěstovaných stromů přímo ve městě) např. plavení neopracovaných kusů dřev po Vltavě tak, jak tomu bylo ještě ve 20. století (obr. 24).⁶⁸ Dřeva se následně mohly zpracovávat až na parcele.

⁶⁸ Za výklad a exkurzi do Podolské celnice na Výtoni (budova Muzea hl. m. Prahy) děkuji doc. Petru Janečkovi.

VII. Závěr

Pozdně středověká keramika se od své vrcholné předchůdkyně vymezuje na třech základních pilířích, a to široké prostorové distribuci, standardizaci a masové produkci. Reprezentuje tedy výrazně integrovaný ekonomický systém na rozdíl od systému z části komercializovaného a zaměřeného na lokální trhy (*Vařeka 1998*, 123). V kontrastu toho se zdá být další vývoj a proměna keramiky v raném novověku, kde keramika prožívá silnou individualizaci. Nejlépe je to sledovat na keramických okrajích, které již v této době definitivně ztrácí svůj chronologický charakter. To potvrzuje i rozbor materiálu ze studny a jímky.

Pro rozbor artefaktů a ekofaktů vybraných objektů a jejich funkce byl v této práci na základě srovnání publikací zabývajících se kontextuálním uložením artefaktů a ekofaktů složen následující rámec stěžejních otázek (srovnání *Šálková et al. 2015*, 64; *Matějková 2012*, 46; *Vařeka 1998*, 123):

a) Jaký charakter měla výplň objektů – viz kapitola IV.

U artefaktů probíhá následné hodnocení tři základní okruhů otázek:

- i. technologie výroby (viz kapitoly IV.1.4.),
- ii. kulturní, sociální a ekonomický kontext (viz kapitoly V.1, VI. a VII.),
- iii. náleзовý kontext (viz kapitoly III.3.1. a VI.1.).

b) Jakým způsobem a kdy se do výplně mohl zkoumaný materiál dostat – viz kapitola III.3.

c) K jakému účelu sledované objekty funkčně sloužily – viz kapitola VI.

d) Kdy a v jakém kontextu objekty zanikly – viz kapitola VII.

Keramický rozbor a rozbor skla poskytl řadu zjištění, která kriticky měnila původní předpoklad o superpozici dvou objektů. Ty totiž měly původně tvořit dva chronologicky i funkčně různé celky. Charakter jejich výplně byl odlišný, ale nakonec jinak. Sledované rozdíly mohly být způsobeny jednak nakládáním s odpadem nebo sociálním postavením majitelů parcely č. 578. Z kapitoly II:3 víme, že v období 15. a 16. století dům často měnil své stále více a více zámožné obyvatel. Ve výsledku se ale od sebe tyto dva soubory příliš neliší a zřejmě byly objekty jednorázově zasypány/postupně vyplněny v časových úsecích nedlouho po sobě. Jejich výplň však vznikla odlišným způsobem (viz níže) a zřejmě poukazuje na dvě různé historické události v rámci jedné fáze.

Výplň studny 1 mohla vzniknout ještě (těsně?) před příchodem M. Borbonia a zřejmě souvisela se zarovnáváním plochy parcely. Svědčí o tom jednak starší materiál, typický pro 14. až první polovinu 16. století (loštické poháry, které se v objektu 1 nenacházely) ale i absence kameninových importů. To potvrzuje i fakt, že některé střepy se dají slepit se střepy z jiných objektů na parcele. Objekt 1 zato podává zprávu o úpravách parcely, které zřejmě souvisely až s Borboniovým příchodem (1612). Dle historických zpráv víme, že za značných investic změnil gotickou tvář parcely a domu v renesanční podobu. Tomu by odpovídal vyšší výskyt kachlů a materiálů z konce 16. století a v neposlední řadě také jediný výskyt kameninového importu snad z Porýní. Oba objekty byly zasypány v době výskytu zboží tzv. berounské produkce, tj. poslední čtvrtině 16. a první třetina 17. století.

Ukázalo se, že zásadním pro rozbor obou objektů nebylo to, co v souboru keramiky je, ale co v něm oproti tomu druhému objektu není. Kdyby rozbor stál pouze na základě výčtu chronologicky citlivých znaků keramiky, byly by se oba soubory prakticky nelišily (viz datace v **tab. 4**). Takový výsledek by byl ale zavádějící a zásadní bylo jejich srovnání v rámci výše zmíněného schématu otázek.

Kriticky se tedy tato práce postavila k dokumentaci a popisu terénní situace v nálezové zprávě. Interpretační rozdíl mohl spočívat v posunu datace některých prvků keramiky dříve považovaných za starší. I z toho důvodu bylo uvedeno původní dělení keramiky tak, jak ho používal V. Huml. Přehledné shrnutí z Vařekovo publikací bylo doplněno o podrobné morfologické členění podle publikací Blažkové a dalších autorů. Srovnání potvrzuje, že některé chronologicky citlivé znaky dříve branné jako pozdně středověké, jsou dnes brány jako raně novověké. Původní předpoklad z nálezové zprávy, že po jistou (třebaže krátkou) dobu studna 1 fungovala sekundárně jako jímka, vyloučit nelze (viz výskyt parazitů, pecek atp.). Stejně tak nelze vyloučit, že výskyt parazitů souvisel s jejich průsakem do spodní vody, což přimělo obyvatele parcely k postupnému (ale zřejmě rychlému) zasypání studny přebytečným, nebo nepotřebným materiálem. Tomu by nasvědčovala i absence celých nádob nebo nemožnost rekonstrukce jejich tvaru.

Sociální přiřazení materiálu, které bylo původně zamýšleno, v případě této sondy nepřipadalo v úvahu. Zásyp byl charakteru stavebního odpadu s promíchanými sídelními vrstvami různých časových fází (I. až IV.). Je pravděpodobné, že tento problém u dalších sond parcely Darex odpadne. Je ale nutné mít na paměti (a sídlištní zásypové vrstvy plné keramiky různého sociálního statusu z této superpozice to dokazují), že od určité doby na této

parcele nežil jen majitel a nukleární rodina, ale široké sociální spektrum obyvatel od poddruhů⁶⁹ po případné služebnictvo.

Práce kladla důraz nejen na rozbor artefaktů, ale i ekofaktů. Postupná rekonstrukce environmentálních poměrů v minulosti Prahy totiž vyžaduje soustavnou spolupráci archeologů a botaniků (Čulíková 2017, 237; Greig 1981, 17). Kritická otázka, z jaké doby vzorky pochází, není v případě ekofaktů tak důležitá v tom slova smyslu, že naopak širší soubory v rámci časových fází jsou schopny objektivnějších výpovědí oproti souborům užšími, nebo dokonce oproti jednotlivým vrstvám (Čulíková 2002, 156). Pylové vzorky ze studny 1 tak mají ve světle nových zjištění stále svůj interpretační potenciál.

Interpretace výsledků však přímo závisí na položené otázce, z toho důvodu je důležité vést neustálý interdisciplinární dialog tak, aby si rozuměly tak různé obory jako archeologie a botanika (Pokorná 2017, 273; Green 1982, 40). Rozbor pylů a makrozbytků je dnes již běžnou součástí archeologického výzkumu. Nepatrné množství antropogenního materiálu skrze analýzu může poskytnout zajímavé informace o životě zkoumané populace (Jankovská 2011, 55). Způsob odběru vzorku z parcely Darex zajistil svou kvalitou i kvantitou dostačující materiál k rozboru, což není vždy pravidlem a je třeba mít na paměti, že analýza malých vzorků má pouze informativní charakter (Jankovská 2011, 50).

Původní záměry práce se v jejím průběhu měnily, tak jak byl zkoumaný soubor blíže poznáván. Co se ale nezměnilo byla snaha o interdisciplinární přístupy. Práce tak pracovala s rozborů (stavebně historickým, skla a osteologickými) a analýzami (pylových vzorků), kronikami a sekundárními publikacemi z oborů archeologie a archeobotaniky se snahou o jejich zasazení do kulturně antropologického kontextu. Pro rozbor terénní dokumentace byl využit geograficko informační systém, grafický a modelační program. A to s cílem rozklíčovat princip, jakým byla terénní situace zaznamenána. Všechny získané poznatky byly uplatněny při rozboru keramiky a vůbec při celkovém zhodnocení významu superpozice odpadní jámy a studny v kontextu celé parcely č. 578. Třebaže se jednalo o zásypy sekundárního odpadu, provedený rozbor přinesl nezastupitelný střípek poznání do mozaiky jménem Darex.

Závěrem je třeba zdůraznit, že Darex je největší a z hlediska archeologických nálezů nejvýznamnější plošný archeologický odkryv v 90. letech 20. století v Praze. Výzkum odkryl pozůstatky středověké a renesanční zástavby. V zadní části parcely č. 578 bylo prozkoumáno několik studní a jímek, z nichž starší pocházely ze třetí čtvrtiny 14. a poloviny 15. století.

⁶⁹ Lat. inquilinus, různá podoba podnájmu, často se živí domácím řemeslem, či nádeničením v dané domácnosti (z přednášek doc. Jana Horského – Kulturní souvislosti demografického chování).

Mladší horizont hygienicko-sanitárních zařízení náležel 16. a počátku 17. století. V přední části parcely č. 578, na místě zbourané hlavní budovy Darexu byl objeven ojedinělý trojdílný gotický suterén původního domu. Nalezený suterén postavený v době Václava IV. a dále přestavěný v době renesance byl v řadě aspektů unikátním oproti ostatním suterénům na Koňském trhu (*Huml 1995, 23*).

Málo účinná legislativa nepřiměla investora zachovat ze suterénu víc než jednu obvodovou zeď, navíc odlámanou od východní i západní stěny. Takovýto stavební postup byl nadto prezentován jako zvládnutí problému památkové péče (*Huml 1995, 23*).

VIII. Prameny a literatura

- Bařtová, M. - Novosadová, O. 1993: Stavebně historický průzkum. Praha II. – Nové Město. Václavské náměstí č. 11. čp. 837/II. Praha.
- Uloženo s č. inv. 6071 v Archivu Pražského ústavu státní památkové péče a ochrany prostředí.
- Beneš, J. 1995: Zpráva o osteologickém rozboru zvířecích kostí z Václavského náměstí. Uloženo v Archivu MMP
- Blažková, G. - Žegklitz, J. 2016: Současný stav poznání raně novověké keramiky v Praze. *Archaeologica Pragensia – Supplementum 3*. Praha archeologická, 147-178.
- Blažková, G. et al. 2016: Nálezy hmotné kultury z renesančních odpadních jímek z Pražského hradu. *Castrum Pragense 13*. Díl II. Praha.
- Boháčová, I. - Podliska, J. - Šmolíková, M. 2018: Významní pražští archeologové minulosti. In: I. Boháčová - J. Podliska (ed.), *Průvodce pražskou archeologií: památky známé, neznámé i skryté*. 2., upravené vydání. Praha.
- Brink, van den W. 1985: Pollen and seeds from medieval Utrecht. *Stuifmail*. 3/2, 27-30.
- Bureš, M. 2000: Praha 1 – Nové Město, Václavské náměstí čp. 823/II. *Pražský sborník historický* 31, 384.
- Cymbalak, T. - Matějková, K. 2012: Zpracování nálezů ze dvou odpadních jímek a úskalí jejich interpretace. *Staletá Praha XXVIII*2, 41-78.
- Čapek, L. 2010: Depoziční a postdepoziční procesy středověké keramiky na parcelách Českých Budějovic. čp. 220. Tábor 1998.
- Čulíková, V. 2002: Archeobotanika. In: J. Klápště (ed.), *Archeologie středověkého domu v Mostě* (čp. 226), 136-157.
- Čulíková, V. 2007: Zpráva o prvním archeobotanickém nálezů líčidla. *Archeologické rozhledy* LIX, 353-368.
- Čulíková, V. 2008: Ovoce, koření a léčiva z raně novověké jímky hradčanského špitálu. *Archeologické rozhledy* LX, 2008, 229-260.
- Čulíková, V. 2012: Rostlinné zbytky ze zaniklé studny svědci historie Jiřského náměstí na Pražském hradu ve 13. století. *Archeologické rozhledy* LXIV, 2012, 479-502.
- Čulíková, V. 2017: Archeobotanika – jeden z pramenů poznání středověké a raně novověké Prahy. *Archaeologica Pragensia – Supplementum 3*. Praha archeologická, 237–260.

Dudková, V. – Orna, J. 2009: Obraz vybavení lékaře v novověku na základě nálezů z odpadní jámky v domě čp. 289 v Plzni. *Studies in Post-Medieval archaeology* 3, 501-508.

Feldhaus-Stephan, R. 1995: Untersuchungen zum Wandel von Gebrauchsgeschirr der Zeit um 1200 und zur frühen städtischen Entsorgungspraxis, dargestellt am Beispiel von zwei archäologischen Fundkomplexen aus Höxter. In: *Ausgrabungen und Funde in Westfalen-Lippe* vol. 9b. Mainz. 201 – 319.

Frolík, J. - Musil, J. 2010: Záchraný archeologický výzkum v Hradební ulici v Chrudimi v roce 2006. *Chrudimský vlastivědný sborník* 14, 2010, 3–28.

Green, F. J. 1982: Collection and interpretation of botanical information from Medieval Urban Excavation in Southern England. *Archeo-Physika* 8 (1979), 39-55.

Greig, J. 1981: The investigation of a medieval barrel-latrine from Worcester. *Journal of Archaeological Science*. Volume 6, Issue 3, September 1979, 279-284.

Greig, J. 1991: The early history of the cornflower (*Centaurea cyanus* L.). *The British Isles, Acta interdisciplinaria archaeologica* (Nitra) 7, 97-109.

Greig, J. 1994: Pollen analyses of latrine fills from archaeological sites in Britain; results and future potential. *Amer. Assoc. of Stratigraphic Palynologists, Contributions Ser.* 29, 101-114.

Harris, E. C. 2015: *Principy archeologické stratigrafie: české vydání*. Místo vydání není známé.

Havrda, J. 2018: Přírodní podmínky a nerostné suroviny jako klíč k osídlení Prahy. In: I. Boháčová - J. Podliska (ed.), *Průvodce pražskou archeologií: památky známé, neznámé i skryté*. 2., upravené vydání. Praha.

Hrdlička, L. - Richter, M. - Smetánka, Z. 1966: Výzkum v Sezimově Ústí v r. 1965. *Archeologické rozhledy* 18, 663 – 680.

Huml, V. - Starec, P. 1994: Raně středověké pohřebiště na Václavském náměstí čp. 784 v Praze. *Archeologické rozhledy* 46, 454-463.

Huml, V. 1969: Praha 2 - Nové Město, Jindřišská ulice 831, dvorek u čp. 831. *Bulletin záchranného oddělení* 6/1968, 117.

Huml, V. 1975: Vodovodní síť na Václavském náměstí v Praze v 15.–17. stol. - Das Wasserleitungsnetz auf dem Wenzelsplatz in Prag im 15.–17. Jahrhundert. *Český lid* 62, 223–230.

Huml, V. 1977: Praha 1 - Staré Město, Bartolomějská ul. před čp. 308. NZ o záchranné akci ve výkopu pro teplovodní kanál.

Uloženo v Archivu MMP, č. 1023/78.

- Huml, V. 1979: Archeologické poznámky k dějinám Koňského trhu na Novém Městě pražském – Archäologische Erkenntnisse zur Geschichte des Pferdemarktes in der Prager Neustadt. Staletá Praha 9, 158–173 a 312–313.
- Huml, V. 1984: 302. Praha 1 - Nové Město, 1980 - Václavské náměstí č. 835, budova tiskárny n. p. Mír. Výzkumy v Čechách 1980–81, 99.
- Huml, V. 1995: Nálezová zpráva z archeologického výzkumu na Václavském nám. čp. 837/II Darex) Praha 1.
- Uloženo v Archivu MMP, č. 008/2000.
- Jankovská, V. 1983: Výsledky pylové analýzy sedimentu ze středověké studny v Mostě. Památky archeologické 74, 519-523.
- Jankovská, V. 1985: Pylová analýza vzorků z odpadních jímek středověkého Mostu, Archeologické rozhledy 37. 644-652.
- Jankovská, V. 1987: Netradiční interpretace pylových spekter ze středověké Prahy. Archeologické rozhledy 39, 435-444.
- Jankovská, V. 1995: Výsledky pylových analýz sedimentů čtyř středověkých studní a interpretace získaných podkladů.
- Uložena v archeologickém oddělení Muzea hl. m. Prahy.
- Jankovská, V. 2002: Palynologie. In: J. Klápště et al., Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226), 158-163.
- Jankovská, V. 2011 The middle ages in pollen-analytical research on the territory of the Czech Republic. Bulletin of Geography – Physical Geography Series, 46–70.
- Kašpar, V. 2018: Nové město. In: I. Boháčová – J. Podliska (ed.), Průvodce pražskou archeologií: památky známé, neznámé i skryté. 2., upravené vydání. Praha.
- Klápště, J. - Kyncl, J. - Kyncl, T. 2000: Dendrachronologie mostecké studny 1/80 a předpoklady objektivní archeologické datace. Archeologické rozhledy 52, 679-687.
- Klápště, J. 2002: Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226). Mediaevalia Archeologica 4. Praha.
- Kočár, P. - Sůvová, Z. - Kočárová, R. - Kyncl, T. 2007: Environmental analyses of the content of a Renaissance cesspit from Malá Strana in Prague. In: J. Žegklitz (ed.): Studies in Post-Medieval Archaeology (2). Praha.
- Koula, J. 1917-1919: Co nám vyprávějí pražské střepy 17. století. Památky archeologické 29/1917, 12-16, 123-129, 176,184, 250-257; 30/1918, 27-34, 101-108; 31/1919, 25-27.
- Kovačiková, L. - Šamata, J. 2002: Praha – Malé náměstí čp. 4-I (osteologická analýza).
- Uloženo v archívu Archeos, Prachatice (nepubl.), okr. Prachatice.

- Kovanda, J. et al. 2001: Neživá příroda Prahy a jejího okolí. Praha.
- Dostupné na: <http://www.monet.cz/atlas/default.html>
- Kozáková, R. et al. 2009: The potential of pollen analyses from urban deposits: Multivariate statistical analysis of a data set from the medieval city of Prague, Czech Republic. *Vegetation History and Archaeobotany*. 18. 477-488.
- Krajíc, R. 1998: Dům pasíře Prokopa v Táboře. Archeologický výzkum odpadní jímky v domě čp. 220. Tábor.
- Krajíc, R. 2009: Vody a odpady jako privátní i komunální problém městských aglomerací. *Doklady z města Tábora od 13. do 18. století. Památky archeologické* 100, 2009, 261–300.
- Květina, P. 2002: Příspěvek k otázce formativních procesů archeologického materiálu. In: P. Květina (ed.): *Bylany: Varia* 2, 21-38. Praha.
- Kyselý, R. 2002: Archeozoologický rozbor osteologického materiálu ze sondy 15 (1. polovina 17. století) z areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze 1 (zjišťovací výzkum v letech 1998-1999). *Archaeologica Pragensis* 16, 197-215.
- Matoušek, V. - Scheufler, V. 1980: Nálezy novověké keramiky v Beroun. *Vlastivědný sborník Podbrdská* 19, 53-57.
- Měřinský, Z. - Procházka, R. 2010: K některým aspektům každodenního a svátečního života středověkého člověka na Moravě a ve Slezsku. *Archaeologia historica* 35, 2010/1-2, 7-44.
- Nekuda, R. - Reichertová, K. 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno.
- Neuhäusel, R. - Moravec, J. 1991: Přirozená vegetace území hlavního města Prahy a její rekonstrukční mapa. Praha.
- Olmerová, H. 1984: Praha 1 - Nové Město, Purkyňova ulice čp. 1404/II. Nálezová zpráva o výzkumu. Praha 1984. Uloženo: Archiv ARÚ 1886/84.
- Opravil, E. 1964: Středověké jámy a studny. *Archeologické rozhledy* 16, 2009/2, 219–224.
- Pokorná, A. 2017: Před hradbami Starého Města – změny středověké synantropní vegetace v Praze. *Geologie a botanika v pražské archeologii*, 273-285.
- Půlpytel, J. 1988: Osteologický materiál. In: R. Krajíc (ed.): *Dům pasíře Prokopa v Táboře. Archeologický výzkum odpadní jímky v domě čp. 220. Tábor.*
- Rückl, Š. - Havrda, J. - Tryml, M. 2007: Renesanční jímka z pražské Malé Strany. *Studies in Post-Medieval archaeology* 2, 361-382.
- Ruth, F. 1996: *Kronika královské Prahy a obcí sousedních III*. Praha.
- Scheufler, V. 1972: *Lidové hrnčířství v českých zemích*. Praha.
- Sillasoo, Ü. 2009: Plants in Late Medieval festivals and customs in written and pictorial sources from southern central Europe. *Environmental Archaeology*, vol. 14, no. 1, 76-89.

- Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870: Prehistorie A Protohistorie. Praha.
- Sklenář, K. 1998: Archeologický slovník. Část 3, Keramika a sklo. Praha.
- Smetánka, Z. 1988: Život středověké vesnice: zaniklá Svídna. Praha.
- Starec, P. 1998: Praha 1 - Nové Město, Václavské náměstí čp. 806/II. Pražský sborník historický 30, 284.
- Starec, P. 1998: Praha 1 - Nové Město, Václavské náměstí před čp. 837/II. Pražský sborník historický 30, 284–285.
- Starec, P. 1999: Praha 1 - Nové Město, Václavské náměstí ppč. 2306 (před čp. 816/II). Nálezová zpráva o výzkumu MMP v r. 1997–1998. Uloženo v Archivu MMP.
- Starec, P. 2000: Praha 1 - Nové Město, Václavské náměstí čp. 1282/II. Pražský sborník historický 31, 384–385.
- Starec, P. 2005: Z příspěvků archeologie ke studiu vodních poměrů v historickém jádru Prahy. In: O. Fejtová – V. Ledvinka – J. Pešek (ed.): Město a voda. Praha, město u vody. Documenta pragensia XXIV.
- Sůvová, Z. 2007: Archeozoologické nálezy z pozdně středověké jímky v Perlové ulici v Plzni (metodické zastavení). In: M. Metlička (ed.): Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie XVIII.
- Sůvová, Z. 2015: Plasy – klášter. Prelatura, zjišťovací sondy v souvislosti se zadáním PD obnovy. Archeozoologická analýza. Uloženo v knihovně Územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Plzni.
- Święta-Musznicka, J. - Latałowa, M. - Badura, M. - Gołembnik, A. 2013: Combined pollen and macrofossil data as a source for reconstructing mosaic patterns of the early medieval urban habitats. *Journal of Archaeological Science*, 637 – 648.
- Šálková, T. et al. 2015: Economy and environment of a Medieval town reflected in wells backfill in Písek, Bakaláře Square (South Bohemia, Czech Republic). *Interdisciplinaria archaeologica*, Volume VI, Issue 1/2015, 63-82.
- Široký, R. 2000: Pitná, užitková a odpadní voda v českých městech ve středověku a raném novověku. Stav a perspektivy archeologického poznání. *Památky archeologické* 91, 2000, 345–410.
- Šírová, M. 1977: Nálezová zpráva o záchranném výzkumu č. LXVIII před čp. 796/II na Václavském náměstí v Praze. Uloženo v Archivu ARÚ Praha, čj. 2107/88.

- Štajnochr, V. 2006: Mísy. *Studia funkcí novověké keramiky. Archeologie ve středních Čechách* 10, 959-1046.
- Tomek, V., V. 1870: *Základy starého místopisu Pražského. Oddíl II. Nové město Pražské. Praha.*
- Tomek, V., V. 1891: *Dějepis města Prahy VIII. Praha.*
- Tryml, M. 2004: Praha 1 – Nové Město, Vodičkova ulice čp. 707/II. *Pražský sborník historický* 33, 382.
- Vařeka, P. 1998: *Prameny keramické produkce vrcholného a pozdního středověku v Čechách. Archeologické rozhledy XL1, 123–137.*
- Vařeka, P. 2002: *Keramika pozdního středověku až počátku novověku z areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze 1 (zjišťovací výzkum v letech 1998-1999). Archaeologica Pragensia 16, 217-249.*
- Vařeka, P. 2009: *Pohled do kuchyně a na jídelní stůl – výpověď keramických nálezů. In. P. Juřina (ed.), Náměstí Republiky: výzkum století. Praha.*
- Vencl, S. 2001: *Souvislosti chápání pojmu „nálezový celek“ v české archeologii. Archeologické rozhledy LIII, 592-614.*